

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

XII. évfolyam 4. szám

Ingyenes

2009. november

Pestszentimrei hagyományőrök

Nosztalgiaevonat, emléktábla avatás, kiállítás

Több százan vettek részt szeptember 27-én a Dr. Széky Endre Pestszentimrei Történelmi Társaság által kezdeményezett vasúttörténelmi megemlékezésen – a lajos-

mizsei vasútvonal átadásának 120 éves évfordulója adott alkalmat a civil szervezet, a XVIII. kerületi és Pest megyei önkormányzatok, (Folytatása a 11. oldalon.)

Pándy Tamás (jobbra) az emléktábla avatásakor

Az első kommunális lakásépítési program

Száz éve indult meg Budapesten a kislakás-építési akció

Csendes, ünneplés nélküli centenárius: épp száz éve indult meg Budapesten az a kislakás-építési akció, melynek keretében először kíséreltek meg nagyarányú, tervszerű közösségi beruházásokkal enyhíteni a város égető szociális gondjain.

A lakberek a 19–20. század fordulóján folyamatosan emelkedtek, és európai összevetésben is igen magasak voltak. 1900 és 1906 között például a kislakások bérért 45 százalékkal „stájerolták” a háziurak. Ez különösen az alsóbb néposztályokat sújtotta, de a főváro-

siak többsége is az elvárhatónál rosszabb lakáskörülmények között élt. A „ház-

A Juranits (ma Stróbl Alajos) utcai bérház (A szerző felvétele)

Reprezentatív kiállításuk modern tárlói

Első lépésként a török hódítóktól visszavívott város római katolikus templom-építészetebe adunk betekintést a második világháború végéig – hangsúlyozta Á.

Varga László, a fővárosi levéltár főigazgatója köszöntőjében. Elárulta azt is, hogy a szeptember 18-án megnyitott, Római katolikus végéig – hangsúlyozta Á. (Folytatása a 3. oldalon.)

szerveztek. Ezek olykor valószínűleg farsangi ünnepélyek formáját öltötték, macskazenével, táncos mulatsággal, máskor a lázadás házbombolásig fajult.

A nagy ijedelmet kiváltó összeütközések és más szerencsés tényezők kedveztek annak szűk értelmiségi csoportnak, amely az 1906-ban polgármesterré választott Bárczy István köré tömörülve a városigazgatási és szociálpolitikai reformok sorát kezdeményezte ekkoriban. Külföldi példákat követve, az addig inkább csak szabályozó szerepet betöltő közigazgatást aktív kommunális politikával kívánták felváltani, attól sem riadva (Folytatása a 5. oldalon.)

Illő környezetben, a Budavári Palota Gótikus termében mutatták be a Budapesti Történeti Múzeum új könyvét, Végh András Buda város középkori helyrajza című kétkötetes alkotását, amely a Monumenta Historica Budapestinensia XV. és XVI. köteteként jelent meg. A szűkebb szakmai köröknek és a helytörténészeknek a kötetet bemutató Tringli István – az MTA Történettudományi Intézete munkatársa – nem véletlenül jegyezte meg, hogy 1860-tól minden generáció elkészíti az újabb kutatási eredmé-

Buda város középkori helyrajza I–II.

nyek ismeretében Buda középkori helyrajzát és a mostani kiadvány a jelenlegi legtökéletesebb összefoglalásnak tekinthető.

Végh András a teljes helyrajz (természeti környezet, történeti előzmények, az alapítás felvázolása, Buda külterületének (falvak, szőlődűlők, hegyek) és belterületének (a Várnegyedbeli városfalak, -kapuk, egyházak, tanácsháza, utcák és terek, valamint a Váraljai városnegyedek és -falak, egyházak, fürdők, utcák, terek) bemutatása után a plébániái határjárások elemzésével ad kerek képet. Az első kötet második felében a Várnegyed háztulajdonosait ismerteti a belterületet (castrumot) nagyobb egységekre tagolva, ezeken belül utcánként és terenként. Hasonló a felépítése a mai Víziváros bemutató résznek is. Tringli István szerint feltehetően a kötetnek ez a része lesz a legtöbbet forgatott.

Az ingatlantörténetet záró összefoglalójában a szerző társadalomtörténeti megközelítést alkalmazva a polgárral, a háztulajdonnal és a háztulajdonosokkal foglalkozik. A második kötet az elsőnek mintegy kiegészítéseként fogható fel: törzsananyagát a budai ingatlanokhoz kapcsolódó oklevelek közlése és a kiadvány szakmai használhatóságát nagyban növelő, mindkét kötetre

kiterjedő névmutató adja.

A Budapesti Történeti Múzeum a kötettel egyidejűleg mutatta be a Tanulmányok Budapest Múltjából XXXIV. kötetét. Zárszavában a múzeum főigazgatója, Bodó Sándor hangsúlyozta, hogy ez a két kötet bárkit meggyőzhet a múzeumok tudományos munkavégzésének, könyvkiadói tevékenységének szükséges voltáról.

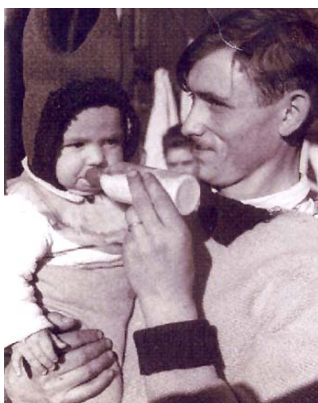
G.T.

Tringli István, Végh András és Bodó Sándor

Barátok bajban...

Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban

A Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumában szeptember 18-án, pénteken délután 3 órakor nyílt meg a Barátok bajban – Lengyel menekültek Magyarországon 1939–1944 című kiállítás a Lengyel Köztársaság Nagykövetsége

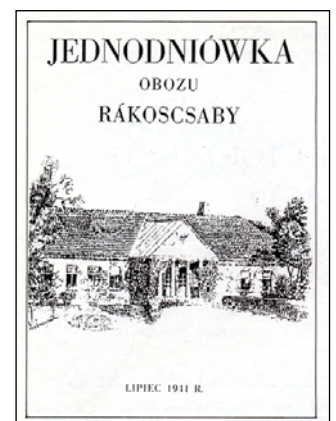
közreműködésével. Jó betekintést ad a tárlat anyaga a hetven éve kezdődött eseményekbe, melynek állami jelentőségére utal, hogy megnyitására Demszky Gábor budapesti főpolgármestert és Joanna Stempińskát, a Lengyel Köztársaság budapesti nagykövétét kérték fel a kiállítás szervezői.

A magyar kormányzat a lengyel–német kapcsolatok romlását érzékelve közvetlen próbált a két ország között, majd a háború kirozása után elutasították a német javaslatokat az érintett magyar vasútvonalak katonai igénybevételére, pedig a Felvidék (ma Szlovákia) egy részét visszacsatolták volna

ezért Magyarországhoz. A Teleki-kormány felkészült a lengyelek fogadására és deklarálta, hogy a lengyel katonai és polgári menekülteket nem adja ki Németországnak, ami országunk 1944-es német megszállásáig meg is történt.

A háború idején hazánk közel 100–140 ezer lengyel menekültet fogadott, csak 1939 őszén mintegy 70–90 ezer lengyel katona és polgári személy lépett magyar területre, sokan közülük zsidó vallásúak voltak. Többségük 1940 tavaszáig távozott, a háború végéig mintegy 30 ezer katonai és polgári személy maradt nálunk. Az átutazó és itt maradt lengyel menekültek ügyét kormányzati szinten támogatták – segítették például a Magyar–Lengyel Menekültügyi

Bizottság működtetésével, a Lengyel Polgári Bizottság emigrációs szervező munkájának pártolásával. A táborokban elszállásolt lengyel fiatalok oktatását 35 lengyel elemi iskola, Balatonbogláron lengyel gimnázium szolgálta – mintegy félezren egyetemre is járhattak.

Rákócsháza internált lengyel tisztek „tábori naplója”

Katolikus templomok Budapesten

● folytatás az első oldalról

templomépítés a fővárosban 1686-1945 című kiállítás időpontja „véletlenül” esett egybe a Kulturális Örökség Napokkal. *Udvardy György*, Esztergom-Budapest egyházmegye címzetes püspöke rámutatott, hogy a templomok az egyetemes emberi kultúra részeként jelennek meg, magukon viselik az adott kor stílusjegyeit, Buda és Pest, majd a főváros jelentős pontjain kaptak helyet.

A templomok közterekre gyakorolt hatását emelte ki *Prakfalvi Endre* művészettörténész. Ezek az épületek kánonjogi szempontból nyilvános istentiszteletre felszenteltek. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke, *Mezős Tamás* megemlítette, hogy az idei Kulturális Örökség Napok kiemelt témája a szakrális teretek. Elődeink nem csupán néhány templomot emeltek, de felismerték, hogy a két városban sok helyen szükséges templomot építeni.

Galileitől az űrtávcsőig

Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum

Négy száz éve, hogy az ember távcsövet fordított az ég felé, amely megváltoztatta és kitérítette a világról alkotott képünket. Galileo Galilei 1609. augusztus 25-én mutatta be távcsövét a velencei törvényhozóknak. Ezzel új korszak kezdődött a természettudományokban: a Nap véglegesen átvette központi szerepét, a reneszánsz kor legismertebb csillagásza, Kopernikusz elmélete végérvényesen beigazolódott. Az emberiség egyik meghatározó tudományága mérőkövén tekinthető felfedezés tiszteletére az ENSZ a 2009. évet a Csillagászat Nemzetközi Événak nyilvánította.

A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum (XIV., Vá-

rosligeti krt. 11.) Földön innen, Földön túl – Galileitől az űrtávcsőig címmel augusztus 25-én nyitotta meg látványos, interaktív csillagászati kiállítását, melyet *B. Varga Judit* és *Szabó Attila* rendezett. Meghatározó tárgyi anyagként többek között a különféle távcsövek, a csillagászati megfigyelések alkalmával használatos eszközök fejlődését mutatják be. Nagy figyelmet fordítanak a magyar fejlesztésű-tervezésű-használatú műszerek valamint eredmények ismertetésére.

A tárgyak bemutatásán túl olyan animációk, PC-ken futtatható, lejátszókon megjeleníthető műsorok, összeállítások is szerepelnek, amelyek látványosan kiegészítik a statikus tárgy-együttest felvonultató összeállításukat – pl. méretarányos Naprendszer-modell megépítése és interaktív csillagkép „kirakó” működtetése. Tárlatuk november 22-ig látogatható.

(Forrás:

www.museum.hu)

Á. Varga László főigazgató köszönti a megnyitó résztvevőit

Kiállításuk kurátora, *Fabó Beáta* részletesen felvázolta a bemutatott anyag megosztását: építési terv a 17. századból nem maradt fenn, a 18. századból is csak néhány. Érdekesnek találta, hogy a fővárosi templomok kupolái két évszázad tervrajzaiban hogyan jelennek meg, ami a kiállításon is nyomon követhető. Reprezentatív tárlatuk három helyszínen lett megvalósítva. A levéltár földszinti előcsarnokában az 1686 és 1820 közötti időszak nagy katolikus plébániái, a 19. század és a századforduló templomainak anyagait (tervrajzok, fotók, grafikák, ismertetések) láthatjuk. Elsősorban a főváros, mint kegyúr által támogatott templomokat mutatják be, de találkozunk itt a fővárostól támogatást kapott szerzetesi, magánkápolnákkal, fogadalmi templomokkal is. Az elsők a volt dzsámikból kialakított templomok voltak. Ezeket a Mária Terézia idején csúcspont

ért templomépítési hullám követte – Budán főként plébánia és szerzetesi templomok, Pesten szerzetesi templomok és kápolnák épültek. A 19. század végére a két város lélekszámának növekedésével párhuzamosan létrejött Budán a vízvárosi, Pesten pedig a belvárosi plébániából kiváló hat nagy plébánia...

Az első emeleten (kiállító terem és folyosó) a századforduló és a századelő monumentális templomai (Erzsébetváros, Kőbánya, stb.) köszönnek vissza ránk. Az első emeleti kiállító teremben a két világháború közti időszak történeti-historikus, de modern temploma tervrajzaival is találkozhatunk. Ekkor több hullámban igen sok templom épült. A levéltár második emeleti folyosóján az 1930-as, 1940-es években a gazdasági válság, majd a háború miatt meg nem valósult templomtervek zárják a kiállítást.

gábrriel

Budapesti Rác Fűrdő

Az Építészeti Világnapja alkalmából az Ybl Egyesület október 5-én a budapesti Rác Fűrdő helyszíni bejárására várta a fővárosi lokálpatriótákat és a szakma képviselőit. A nagy érdeklődés és a korlátozott létszám miatt a szervező egyesület e-mail címén – ybl@t-online.hu – előzetesen be kellett jelentkezni. Résztvevői e programnak a fűrdő bejáratánál találkoztak *Dévényi Tamás* építésszel, aki a szakmai vezetés feladatát vállalta fel

Ybl Egyesület

Magyar Városok Országos Kongresszusa

Első kongresszusát száz éve, Budapesten tartották

Az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági és társadalmi fejlődése a 20. század elejére a magyar városok életében is nagy mértékű változásokat hozott. Bár a kis és közepes városok sorából igazi, százezres lélekszámot meghaladó nagyvárosként csak Budapest és Szeged emelkedett ki, az urbanizációs folyamatok a közigazgatás számára is új feladatokat jelentett, szükségessé tette a kommunális szükségletek magasabb színvonalú és szervezettebb kielégítését, az infrastrukturális fejlesztés megoldását és a korszerű városirányítást.

A különböző jogállású városok, a 19. század utolsó évtizedeiben saját szerveződéseiken belül megkísérelték a közigazgatás szervezésében, a városi jövedelmek, erőforrások megszerzésében saját álláspontjuk megfogalmazását, de az egymás mellett kifejtett tevékenységük nem bizonyult igazán eredményesnek. A Wekerle-féle adóreform alkalmával a városok Budapesttel való együttes fellépése, a törvényhozást a közös városi érdekek mentén, 1908-ban

már eredményesen tudta befolyásolni.

Már e részsikerek elérése is további lendületet adott a városok szervezkedésének, és a vidék – és a kormányzat által kiemelten támogatott – Budapest érdeklentétek félre tételével megnyílt az út egy szervezettebb együttműködés felé. Mintaként az 1905-ben megalakult Deutsche Städtetag-ra tekintettek. A mozgalom élére álló Bárczy István budapesti polgármester javaslatára a háromévenként megrendezendő kongresszus mellett, amelyben polgármesterek, képviselőtestületi tagok, vezető városi tisztségviselők között a városok országgyűlési képviselői is résztvevők voltak, egy állandó, folyamatos működést biztosító központ felállítására került sor.

A kongresszusi forma a kormányellenőrzéstől függetlenebb, kötetlenebb működést tett lehetővé. A Magyar Városok Országos Kongresszusát első ízben 1909 májusában tartották meg, amikor is a vendéglátó szerepét a nagyobb anyagi erőforrásokat és jobb szervezeti háttér infrastruktúráját biz-

tosító Budapest töltötte be. A kongresszuson a képviselőlet a városok lakosságának számaránya alapján került meghatározásra, és a főváros mindenkor polgármestere lett a szervezet elnöke. A városok vezető tisztviselőinek befolyása alapvető volt a szervezet működésében.

Az első kongresszusra 138 magyarországi város közül 115 küldte el képviselőit, és 93 város országgyűlési képviselője is megjelent a rendezvényen. A kongresszus a városok közigazgatási és társadalmi állapotának felmérését tartotta alapvetően szükségesnek, s az elhangzott előadások is e cél érdekében fogalmazódtak meg.

Thirring Gusztáv, a főváros Statisztikai Hivatalának igazgatója a magyar városok statisztikai évkönyvének összeállításáról szolt, Lukács Ödön nagyváradi tanácsnok a városok háztartásának kérdéseiről értekezett. A városok hitelügyéről Mada-

rassy-Beck Gyula, a Magyar Jelzálog Hitelbank vezérigazgatója tartott előadást, a városi kisajátítási jogról szólva pedig Garancsi Mihály miniszteri tanácsos vázolta fel egy városrendezési törvény alapvonalait. A rendezvény utolsó előadójaként Melha Kálmán, a főváros tiszti ügyésze beszélt a városok és az alsóbbrendű vasutak fejlesztéséről.

A rendezvényen élénk vita, csak a városok háztartásának rendezési kérdéséről folyt, s e kérdésben végül nem sikerült határozatot hozniuk, bár abban egyetértettek a résztvevők, hogy szükség volna egy általános elveket megfogalmazó városi törvény megalkotására. Azonban maga a szervezet sikerrel alakult meg, s a városi statisztika kérdésében hozott határozatuk eredményeként elkészülhetett a magyar városok statisztikai évkönyve, s eredményként könyvelhették el később a kisajátítási jogszabályok városok számára kedvező módosításának elérését is.

Breinich Gábor

Gratulálunk

Pauler Gyula-díjjal tüntették ki *Breinich Gábort*, Budapest Főváros Levéltára általános főigazgató-helyettesét, a Budapesti Honismereti Társaság elnökét. Ezt a kitüntetést a közgyűjteményi területén dolgozó szakemberek magas színvonalú elméleti vagy gyakorlati tevékenységükkel, új módszerek kidolgozásával és alkalmazásával érdemlik ki. A díjat augusztus 19-én, az Iparművészeti Múzeumban adta át az oktatási és kulturális miniszter.

Julianus barát szobra

A megszokottnál vastagabb, közel száz oldalas a Lánchíd Kör kiadásában megjelenő füzet sorozat ötödik kiadványa, a „Julianus barát budavári szobra”. Kiemelt figyelmük talán azzal is magyarázható, hogy az egyesület szervezte előadások között szinte minden évben volt olyan, mely e korszakkal és témakörrel foglalkozott.

Törzsanyagát két tanulmány, *Bendefy István* „Ju-

lianusz szobrának megálmodója, Bendefy László”, és *Szatmári Gizella* „A Julianus-szobor alkotója, Antal Károly szobrászművész” című írása alkotja. Ez a füzetük azonban nem csupán a Hilton Szálló Anjou-termében, 2005 januárjában elhangzott előadások publikálására terjed ki.

A fővárosi kerületekben megjelenő helytörténeti kiadványoktól eltérően itt jelentős forrásközlésekkel is

találkozunk. Két rendkívül fontos Bendefy László fordítás ad betekintést a kor ismeretanyagába. A „De facto Ungarie Magne – A IX. Gergely pápa úr idejében feltalált Nagymagyarország tényleges létezéséről Richardus szerzetes.” és az „Epistola de vita tartarorum – Julianusz levele a pápához a mongolok hadjáratáról.” egyaránt kikerülhetetlen alapmű.

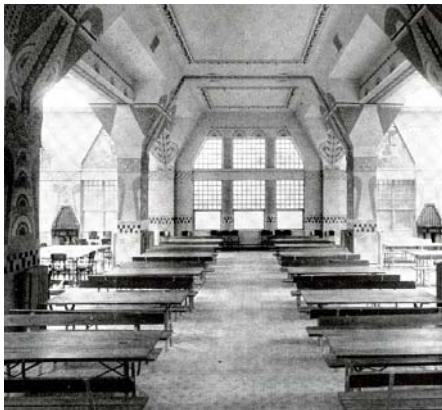
Szatmári Gizella szintén „túlépte” előadásának kereteit, amikor Rapcsányi László Antal Károllyal készített riportjából közöl részleteket, melyet elegánsan kiegészít Antal Károly kiállításokon bemutatott alkotásainak adatbázisával. Füzetük zárásaként a Lánchíd Körnek a kiadványhoz kapcsolódó előadásairól készült színes fotóival találkozhatunk.

Az első kommunális lakásépítési program

• folytatás az első oldalról

vissza, hogy beavatkozzanak a piaci viszonyokba ott, ahol azok alapvetően befolyásolták a közösség életét. Hogy közkezelésbe vegyék („községesítsék”) az energiaellátást és a közlekedést, új intézményekkel csökkentse a legkiáltóbb társadalmi és művelődési egyenlőtlenségeket. A város hitelekre és adópolitikai eszközökre támaszkodva olyan vállalkozóként lépett színre, mely ha szerény mértékben is, de megtérülő beruházásaival az életkörülmények javítására törekszik.

Ennek jegyében szerveződött az 1909 és 1913 között három ciklusban lebonyolított kislakás-építési program.

Aréna (ma Dózsa György) úti Népszálló ebédlő terme 1912 körül (FSZEK Budapesti Gyűjtemény)

Tisztviselők számára épült Üllői úti bérház 1910 körül (FSZEK Budapest Gyűjtemény)

Összesen 4816 lakást adtak át. Az új lakók egy része jó minőségű bérházakba (24 többemeletes ház 942 egyszobás, 685 kétszobás, 285 háromszobás és 37 négyosztós lakásába) költözhetett. A többi (2806), döntően egyszobás lakás 17 úgynevezett „könnyített” építésű kislakásos telepen létesült. Ekkor nyílt meg 439 hálófülkével az Aréna (ma Dózsa György) úti Népszálló is. Különleges színfoltot jelentettek a Százados úti művésztelep műteremla-

A Bárczy-féle kislakásépítési akcióban épült Aréna úti telepen, 1912 körül (BTM, Kiscelli Múzeum)

kásai és a Lehel úti műhelybérházak. Mindezzel szoros összefüggésben zajlott a 967 új tantermet eredményező iskolaépítési program és a fővárosi közkönyvtári rendszer megalapozása.

A lakások higiéniai felszereltsége jobb volt a megszokottnál, és minden eszközzel gátolták a túlszűfoztság kialakulását. A lakásállomány összetétele azonban gyengébb lett a tervezettnél, amit egyrészt a lakásínség enyhítésének sürgőssége, másrészt a rászorulók korlátozott fizetőképessége indokolt. Így több lakás létesült szétszedhető barakkokban, és rövid élettartalmú anyagokból épült többnyire föld-

szintes, alápincézetlen házakból álló telepeken. (Noha ezeket 20–30 évre szánták, az utolsót csak 1995-ben bontották el a Ciprus utcában.) Ám az akkor létesült házak legjava most is szolgálja a város lakóit.

Napjainkban, mikor városi bérházak építéséről alig hallani, és községesítés helyett jó ideje csak a közszolgáltatások magánosításáról szólnak a hírek, illő röpketiszteletadással adózni az ún. „községi szocializmus” e rövidke fénykorának, s vezéralakjai, köztük Wildner Ödön, Ferenczi Imre, Kabdebó Gyula és Szabó Ervin emlékének.

Sándor P. Tibor

Civil Újpestért-díj

Az újpesti önkormányzat újságját, az Újpesti Naplót kiadó Újpesti Média Non-profit Kft. a múlt évben Civil Újpestért-díjat alapított. Rendhagyó módon nem egy serleg, hanem az újpesti víztorony makettja alkotja a vándordíjat, melyet Saly Dóra, a Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Karának hallgatója készített el.

A vándordíjat minden évben a városrészt legjobbetevő civil egyesület kapja

meg. 2008-ban az Újpesti Közművelődési Kör, 2009-ben az Újpesti Városvédő Egyesület munkája lett ezzel elismerve. Számunkra az esemény azért fontos, mert az Újpesti Városnapok augusztus 29-i, Tábor utcai rendezvényén a Civil Újpestért-díjat egy helytörténettel kiemelten foglalkozó újpesti szervezet elnöke, Kovács Ivánné vehette át, aki egyben a Budapesti Honismereti Társaság tagjaként is aktívan dolgozik.

Körös András, Kovács Ivánné és az Újpesti Városvédő Egyesület tagjai a díj átvételkor

Helytörténeti nap a XVIII. kerületben

100–80–60 éves települési jubileumok

A XVIII. kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény november 11-én, szerdán egynapos helytörténeti programot szervez Pestszentlőrinc 100 éves, Pestszentimre 80 éves és a XVIII. kerület 60 éves jubileumára emlékezve.

Hasonló méretű, tematizált konferenciára ebben az évtizedben még nem került sor. Délelőtt a Városházán rendhagyó helytörténeti órákat ajánlanak középiskolásoknak és felnőtteknek. Több tapasztalt helytörténész (Farkas

Edit, Téglás Tivadarné, Téglás Tivadar Heilauf Zsuzsa, Grünvald Mária) tart órát, akik tanárként, helytörténészként, könyvek, tanulmányok szerzőjeként már számos alkalommal bizonyítottak. Mindezek mellett két, sok képpel illusztrált témát ismerhetnek meg alaposabban a település múltja után érdeklődők.

A délutáni programban, a Kondor Béla Közösségi Házban tart előadást a sokak által ismert Tekes Sándorné, Nelly néni, aki Pestszentlőrinc önálló községgé válásának évében született, évtizedek óta foglalkozik a

helytörténettel és még 99 évesen is lenyűgözi hallgatóit. Több, a tudományos közéletben ismert kutatót, szakembert sikerült meghívni (például: Kaján Imre, Cieger András, Pándy Tamás, Ilyés Zoltán, Feitl István...).

A legizgalmasabbnak a modern település, a későbbi nagyközség megalapozóinak életéről szóló két előadás ígérkezik: Herrich Károly mérnök, folyószabályozások irányítója, Lónyay Menyhért miniszterelnök, közigazdász, az MTA elnöke – mindketten Szent Lőrincpusztát tekintették lakóhelyüknek az 1870-es évek-

ben, és nevükhöz fűződik a mai Bókay-telep és Kispest, illetve a Gyöngyvirág utcai villatelep parcellázása. A harmas évforduló jegyében szó esik Pestszentimréről és két előadásban Budapest XVIII. kerületéről. A plenáris előadások után kötetlen műhelybeszélgetésekre várják a szervezők az érdeklődőket, melyen számos amatőr és profi kutató számol be eddigi eredményeiről, terveiről, ad ötleteket egyes témák kutatásához. A konferenciát különösen figyelmébe ajánljuk a helytörténeti vetélkedőkre jelentkezőknek és ezek szervezőinek.

H. Zs.

A Lánchíd Kör vendégei

Határon Túliak Szere

A budavári Lánchíd Kör szervezte Határon Túliak Szerén idén négy kárpátaljai fiatal vett részt – Ungvár és környékéről (Técső, Beregszász) származnak, az ungvári egyetem végzős hallgatói. Szálláshelyük a Bakfart utcai Káldor Miklós Kollégiumban volt. A két fiú és két lány nem „magyarul beszélő külföldi turistaként” járhatta be a főváros ismert és kevésbé favorizált látnivalóit – ahogy ezt egyikőjük kifejtette –, hogy megismerjék, megértsék az anyaország mindennapjait, Táborunk július 5-én, vasárnap a résztvevők és szervezők ismerkedési estjével kezdődött.

Hétfői napunk főleg a budai Várban telt, délelőtt a Budapesti Történeti Múzeumban tettünk látogatást. Délután, csakúgy, mint az ezt követő napon, a fiatalok előadásokon vettek részt. A Magyar Kultúra Alapítvány

székházának termében elsőként Harsányi István, a ferences rend főépítésze tartott sok képpel és tervvel színesített előadást „Mátyás király és a szegedi ferencesek” címmel. Ezt követően Horváth J. András főlevéltáros beszélt Kammermayer Károlyról, Budapest első polgármesteréről, munkásságáról és koráról.

Másnap a Gellért Gyógyfürdőbe látogathattak el a szer résztvevői, majd egy rövid belvárosi barangolás után délután ismét a Szentháromság tere vezetett újuk. Itt két fiatal történész előadását hallgatták meg: Sudár Balázs, az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa saját hangszerezen is játszva idézte meg a „Török világot Budán”; Mérsáros Kálmán hadtörténész „A Rákócziak és a Rákóczi szabadságharc” címmel a kor hadtörténeti eseményeit elevenítette fel. Később vá-

Kárpátaljai fiatalok a Hősök terén

rosnézéssel (Hősök tere, Andrassy út) folytatódott programunk.

Szerdán meglátogattuk az Országházat, a Szent István Bazilikát, majd a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban szakmai vezetéssel az 1848/49-es szabadságharcot foglalkozó kiállítást tekintettük meg. Csütörtökön a Terror Házában és a Közlekedési Múzeumban jártunk. Pénteki napunkat egy esztergomi kirándulás töltötte ki, szombaton a budai

hegyvidék nevezetességeit tekintettük meg (Erzsébet kilátó, Szépjuhászné, budapesti pálos templom, stb.).

Ez a tábor nem csupán a kárpátaljai fiatalok számára volt élmény. Nekünk, a szervezőknek is lehetőségünk volt megtapasztalni, hogy hogyan látnak minket a határon túl, milyen és miféle szűrőn keresztül érkeznek hozzájuk (illetve róluk mihozzánk) az információk.

Kabay Sarolt

Ferencvárosi közraktárak

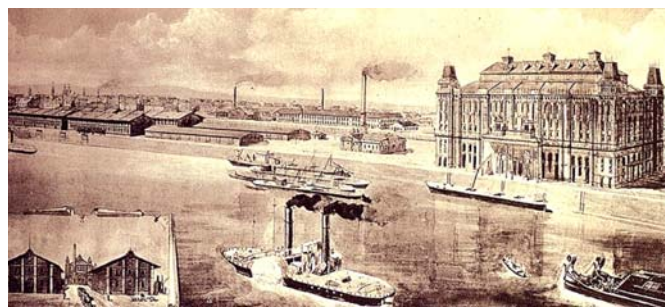
Építésüket 130 éve kezdték el

A napjainkban bontásra kerülő ferencvárosi közraktárak építésének igénye Budapest egyesítése után merült fel, a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium kezdeményezésére. Létrehozásuktól a fővárosi élelmiszerellátás javulását várták. A tárca vezetője a „fővárosi kereskedelem érdekének nagy fontosságára” tekintettel a budapesti közraktárak tervét és költségvetését elkészíttette és megküldte Budapest főpolgármesterének.

Budapest főváros törvényhatósági bizottsága (ma közgyűlés) 1874 novemberében tartott ülésén a fővárosi kereskedelem „emelése” érdekében a közraktárak építésének kérdését a kereskedelemmel foglalkozó bizottmányának vé-

leményezésre kiadta. Ez a bizottmány azonban a közraktárakat a Margit-híd feletti pesti Duna-partra javasolta építeni, a folyam szabályozása által nyert telekre. Ezzel szemben a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium az alsó Duna-parton, a Vámház alatt, szintén a folyamszabályozás által kapott másik telekre javasolta annak fölépítését, bizonyos kedvezményeket is adva.

Fél év múltán, 1875 márciusában a fővárosi közgyűlés már névszerinti szavazással döntött az építendő közraktárak helyéről. Elvetette bizottmánya és tanácsa többségének javaslatát, egyben meghozta alábbi döntését: „...81 szavazattal 26 szavazat ellenébe hozzájárul a M. Kir. Földművelés-, Ipar-

A közraktár és az elevátorház 1884, Christian Ulrich tuszraja – Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

’s Kereskedelmi Minisztérium 1874. évi 783. eln. számú leiratával közölt azon tervzetthez, hogy a közraktárak a Dunaszabályozás folytán a Fővámházon alul nyert telteken építtessenek...”

A felépített közraktárak leírását a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény munkatársa, *Molnár Péter* az *Edvi Illés Aladár szerkesztette Budapest műszaki útmutatója* (Budapest, Pátria, 1896., 304.) című kötetben fedezte fel számunkra: „A közraktárak 1879–1881-ben épültek, még pedig négy nagy raktár teljesen szilárd, tűzmentes anyagból; egynek-egynek az alapterülete 101,2 X 15,2 = 1538,2 m², hatalmas boltozatú pincékkel, és nem kevésbé szolid emelettel, melyet a pincékkel víznyomásos emelőgépek kötnek össze; a pincékből alagutak vezetnek

a Dunához, melynek partján gőzdarú dolgozik. Egy-egy épület 104 oszlopon, mindegyik oszlop 9 pilotán, tehát az egész 936 pilotán nyugszik, úgy hogy a földalatti építmények többé kerültek, mint a mi a föld színe fölött van. A téglaeépületeken kívül még fából való óriási raktárakat is építettek, még pedig a hatalmas fejlődésnek megfelelően lépésről-lépésre; úgy hogy most 12 faraktár együtt 29494,0 m² alapterülettel, a legkisebb 1000 m² és a legnagyobbak 186,0 x 27,0 = 5022 m². A négy kőraktárban 120.000 mázsa, a faraktárakban pedig 347.000 mázsa zsákolt kolli-árú fér el; ezeken kívül még a tehérpályaudvaron is van 9 bérelt fabódé összesen 13600 m² területtel és 140.000 mázsa férővel.”

—gt—

Ferencvárosi közraktárak a bontás előtt (2007)

Halassy Olivér emléktáblája

Nevét újpesti sportközpont viseli

Október 23-án a Kassai utcai iskola sarkán Újpest Önkormányzata emléktáblát avatott. Az arra járók már olvashatják, hogy „Ebben az épületben végezte elemi iskolai tanulmányait a kétszeres olimpiai bajnok vízilabdázó akit a megszálló szovjet csapatok katonái meggyilkoltak. VITÉZ HALASSY OLIVÉR (1909–1946) Állította születésének 100. évfordulóján Újpest Önkormányzata.”

Kevésbé ismert, hogy az újpesti születésű Halassy Olivérnek gyermekkorában villamos baleset miatt bal lábát részben amputálták, a lábfeje hiányzott. Óriási akaraterővel kompenzálta ezt és az Újpesti Torna Egyesület sportolójaként 91-szer vehette fel a címeres trikót. 1932-ben és 1936-ban tagja volt az aranyérmes nyert olimpiai vízilabdacsapatunknak, 1931-ben az 1500 méteres gyorsúszás Európa-

bajnoka volt, folyamúszóként 11-szer lett bajnok, nemzetközi úszóversenyen hétszer állt fel a dobogó legfelső fokára.

Az újpesti Egyesült Izzónál, majd az újpesti Városháza számvevőségén tanácsosként dolgozott. 1942 és 1945 között számos üldözöttet menekített, a háború után osztályidegenként B listára tették.

1946. szeptember 10-én társával gépkocsin Angyalföldről Újpestre ment, amikor egy szovjet katonai járó megállította és el akarta venni a gépkocsit. Mivel el-

lenkeztek, agyonlőtték őket – gyilkosaik büntetlenek maradtak. Halassy temetésén több mint ötezer vettek részt, sírja az újpesti Megyeri temetőben van.

Pest megyei vándorgyűlés

Érdy János Honismereti Egyesület

Második alkalommal rendezte meg a Pest megyei Érdy János Honismereti Egyesület éves vándorgyűlését. A mintegy félszáz résztvevő között a Budapesti Honismereti Társaság hét tagja is „elfért”.

Október 16-án Százhalombattán, a Matrica Múzeumban találkoztak a háromnapos rendezvényre érkezők. Ekkor Százhalombatta múltjáról a vendéglátó múzeum igazgatója, Vicze Magdolna adott tájékoztatást, majd Érd történetéről

Kubasek János múzeumigazgató számolt be. Ezt követte a honismereti kiadványok börszéje, melyen a Pest megyeiek és a fővárosiak egyaránt ismertették legújabb könyveiket, füzeteket, újságjaikat. A fővárosból a Budapesti Honismereti Társaság kiadványait Gábrriel Tibor titkár, az Újpesti Városvédő Egyesület könyveit Kovács Ivánné elnök, a XIII. kerületi Helytörténeti Klub füzetét Róbert Péter, az Újpesti Helytörténeti Értesítőt Szöllősy Marianne, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője mutatta be.

Másnap a százhalombattai Régészeti Park munkatársai fogadták a vándorgyűlés résztvevőit, majd megtekintették a város történeti múltját

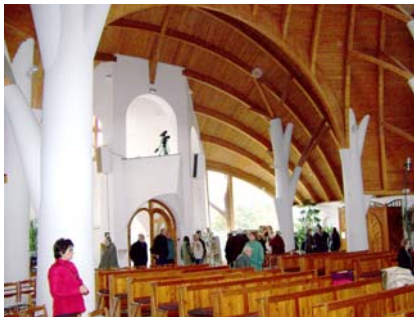

A Régészeti Park halomsírjának belseje és külseje – felül a vándorgyűlés tagjai jönnek ki onnan

hoz kapcsolódó műemlékeit, új főterén a Makovecz Imre tervezte templomot... Este Balpataki Katalin történész-muzeológus Hogyan születik a múzeumlátogató címmel tartott előadást, majd Bazsóné Megygyes Klára könyvtárigazgató és Bajnok Tamara helyismereti könyvtáros a helytörténeti könyvtárak és a helytörténeti kutatás kapcsolatáról referált. Ekkor az érdi székelek és az érdi honismereti-hagyományörző egyesület vendégei voltunk. Az összejövetel harmadik napján

Érd kulturális örökségéből (Ófalú, minaret, stb.) kapunk ízelítőt, helyszíni bejárás formájában.

A vándorgyűlés fő szervezője a Pest megyei honismereti egyesület titkára, Halminé dr. Bartó Anna és férje volt; segítségükkel sikeresen fogott össze a két város apraja-nagyja az összejövetel érdekében. Jó hangulat, jó szervezés, sikeres tapasztalatcserék, kellemes emlékek – mindez a háromnapos rendezvényen résztvevők véleményének summázata.

A Makovecz Imre tervezte templom belseje

Budapesti Históriaik

A Budapesti Honismereti Társaság Budapesti Históriaik című előadóest-sorozatát minden hónap első szerdai napján, du. 5 órás kezdéssel Budapest Főváros Levéltára földszinti konferenciatermében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3-5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Október 7. (szerda, 17 óra – megtörtént)

– Budapest vallásföldrajza (1813-1949, 2001)

– Előadó: Nagy Áron történész

– Műhely: A Csepeli Svábok Szabad Kulturális Egyesülete tevékenységéről

– Előadó: Kaltenecker Antalné elnök

November 4. (szerda, 17 óra)

– Cigányügyek a székesfőváros közgyűlése előtt (1873–1950)

– Előadó: Gábrriel Tibor történész

– Műhely: Az „Eötvös József” Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság tevékenységéről

– Előadó: Rácz Gyöngyi elnök

December 2. (szerda, 17 óra)

– Budapest tudománytörténeti szerepe

– Előadó: Gazda István, a Tudománytörténeti Intézet igazgatója

– Műhely: Az Ybl Egyesület tevékenységéről

– Előadó: Szmodits Julia elnök

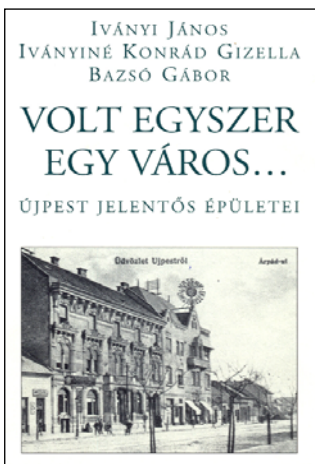
Miért nézzem meg a

www.bpht.hu-t

Mert a Budapesti Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legközelebbi utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát és repertóriumait;
- a legfrissebb fővárosi helytörténeti bibliográfiát.

Csak ezekért!

Újpest mindössze egy fél emberöltőn keresztül, 1907-től 1950-ig viselhette városi státuszát. Az 1840-ben létrejött település – az alapító Károlyi István gróf liberális elveinek köszönhetően – olyan lendületes fejlődésnek indult, hogy a 20. század első évtizedeire Magyarország harmadik legnagyobb ipar-

Volt egyszer egy város...

Újpest jelentős épületei

városa lett. A gyárbirodalomként és nyaralótelepként egyaránt emlegetett Újpestet közel 60 éve fokozták le a főváros IV. kerületévé. A közelmúltban megjelent, *Iványi János, Iványiné Konrád Gizella és Bazsó Gábor* alkotta *Volt egyszer egy város...* című tanulmánykötet elsősorban a „boldog békeidőkre”, és az azt követő évtizedre koncentrálnak.

„Újpest községnek rendes térképe azért nincs, miután annak területe a kiosztandó házhelyek által évenként változik és növekszik”. Belégh Imre központi szolgabíró 1870-ben papírra vetett sorait az Újpest község régi térképei című bevezető ta-

nulmányban olvashatjuk. Az összehasonlító módszerrel készített kutatás részletesen követi a településszerkezet változásait.

A kötet időrendben mutatja be az egykori Újpest ma is meglévő, illetve már csupán dokumentációjában fellelhető épületeit, műtárgyait. Újpest első épületei: a káposztásmegyeri templomrom, a Megyeri csárda és az uradalmi majorság a legrégebbi helyi emlékek közé tartoznak. Feltárt szerepük, építésük és többszöri átépítésük dokumentációja, valamint a hozzájuk kapcsolódó várostörténeti események a kulturális örökség részévé emelik ezeket az épületeket.

A polgárváros egykori kertes, és városiasabb emeletes családi házeit az 1970-es évek lakótelepi építkezé-

sei pusztították el. A régi képsíkokon feltűnő épületekből mutatóban maradt csak néhány. A kötet a Szép házak – jelentős épületek fejezetében – akár egy filatelista a bélyegritkaságokat – egyesével mutatja be a védelemre váró, rossz állapotú, új funkciót kereső városképileg meghatározó villákat és közintézményeket.

A további fejezetek a városfejlődés tucatnyi meghatározó épületének – többek között a főposta, a stadion, a járásbíróház, a kikötő, a víztorony, stb. – építésének történetét mutatják be. Ybl Miklós újpesti tevékenységének önálló fejezetet szentelnek a szerzők. Reprezentatív ábra- és képanyag, igényes tipográfia, valamint névmutató, forrásjegyzék és kiemelhető térképmellékletek teszik teljessé a szakembereknek és érdeklődőknek egyaránt különleges értékű kötetet.

Rojkó A.

Előadások Lánchíd Körnél

A Budai Vigadó földszinti előadótermében (I. ker., Corvin tér 8.) október 28-án *Gergely Attila*, a Károlyi Gáspár Református Egyetem Japán tanszékének tanára Japán változások címmel tartott előadást.

November 20-án 13 órai kezdéssel a Rákosszentmihályon született *Olofsson Placid Károly* bencés atyától a szibériai „GULAG-szigetcsoporth”-i élményeiről hallhatunk (Hogyan jöhettem haza a GULAG-ról?) a

Budapesti Katolikus Egyetemi Gimnázium dísztermében, az I. kerületi Szabó Ilonka u. 2–4-ben. (A GULAG mozaikszó magyar fordítása: Lágerek Állami Főgondnoksága – a szerk.)

Karácsony közeledtével december 9-én 16 órára a Sissi étterembe invitálják az érdeklődőket (I. ker., Dísz tér 8.). Adventi délutánjukon a Budavári Általános Iskola tanulói és *Ferencz Éva* énekművész lép fel.

P. M.

Köszönet támogatóinknak

A *Városunk* mostani számának megjelenését pályázati támogatásával segítette a Budavári Önkormányzat és Újpest Önkormányzata. A tevékenységünkkel rokonszenvezők által felajánlott adó 1 százaléka (idén 55 658 forint) és az írásaikat ellenszolgáltatás nélkül felajánló szerzőink is jelentős mértékben hozzájárultak 2009. évi számaink megjelenéséhez. Támogatásukat ezúton is köszönjük.

Budapesti Honismereti Társaság

Hosszú és súlyos betegség után 2008. december 19-én, 82 éves korában hunyt el Felker Győző helytörténész, a Baross Gábor Telep és Budapesti múltjának kiváló ismerője, haláláig lelkes kutatója.

A Baross Gábor Telepen született, az elemi iskola első négy osztályát a telepi általános iskolában végezte, majd a budafoki gimnáziumba járt. Második érettségijét a budafoki gépipari technikumban szerezte, a második világháború alatt. Negyven évig egy helyen dolgozott, nyugdíjazásakor a törökbálinti Mechanikai Művek karbantartó részlegének osztályvezetője volt. 1987. őztől a Budapesti Városvédő Egyesület Tétény-Promontor Munka-

In memoriam

Felker Győző (1926–2008)

csoportjának tagja, 1999. tavaszán barátjával, Pelikán Imrével újra életre hívják az 1909-ben alapított Baross Gábor Telepi Polgári Kört és ekkor válik tagjává a Budapesti Honismereti Társaságnak is. A Klauzál Gábor Társaság szintén sokat köszönhet neki, a 2005. évi első közgyűlésükön tiszteletbeli tagjukká választják Felker Győzőt.

2008. december 19-én távozott közülünk, 2009. január 17-én búcsúztatták a Baross Gábor Telepi Polgári Kör székházában barátai és tisztelői. Sok helytörténeti kéziratot, részben kiadás előtt álló anyagot hagyott maga után. Emlékét kegyelettel őrizzük!

Clark Ádám

Harmadik alkalommal rendezték meg szeptember 12–13-án a Tabáni Regatta és Fesztivál programsorozatát a Budavári Önkormányzat, a Budavári Művelődési Ház Tabán Múzeuma, a Magyar Evezős Szövetség, az ICOMOS és a Tabán Társaság Egyesület összefogásának köszönhetően. A néhai Tabáni Hajós Egylet 2005-ben alakult újjá, evezősei a múlt évi Marlowi Regatta és Fesztiválon egy arany, egy ezüst és egy bronzérmert szereztek. Kevesen ismerik, hogy a budapesti lánchíd

Tabáni Regatta és Fesztivál

Kiállítás, könyvbemutató, evezősverseny...

„előképe” ma is az angliai Marlow büszkeségeként szolgálja az ottani helyi közlekedést.

Rendezvénysorozatuk első eseményeként szeptember 12-én a Tabán Múzeumban Jankóné Pajor Ildikó múzeumvezető kamara-kiállítást nyitott meg „Hajók és hidak – Marlow–Tabán 2005–2007” címmel. Az esztétikus kivitelű paravánok és az előttük elhelyezett tárlók három főbb témaegységre tagolták a bemutatott anyagot. A bejáratnál szemben a marlowi regatta és az ottani lánchíd anyagai, valamint a 2005. évi tabáni regatta fotói köszöntek a látogatókra. A másik főbb témaegység a 2007. évi tabáni és a 2008. évi marlowi rendezvénysorozat emlékeztető pillanatait idézte fel. Itt találkozhattunk

mekei életének állított emléket, korabeli dokumentumokra, festményekre támaszkodva. Igazi unikum egy itt kiállított füzetben a lapozgatható egykori levelezése, melyet 1834 és 1853 között Clark Ádám írt szüleinek, jó képet adva a korabeli magyar viszonyokról. De olvashatunk arról is, hogy megérkezése után teljes ruhatárát ki kellett cserélnie, mivel az túl melegnek bizonyult.

Az ismert építésvezető 1866 júniusában halt meg, a halottasháznál tartott német nyelvű gyászbeszéd után a gyászmenet a mai Clark Ádám téren állt meg, ahol magyar nyelven búcsúztatták, majd hamvait az Alagúton át a budai temetőbe kísérték – olvashatjuk a Vasárnapi Újságban megjelent hírt. Clark Ádám sírmléke ma a Kerepesi temetőben áll.

A tárlat megnyitása után Fábri Anna mutatta be a Hétköznapi élet Széchenyi István korában című kötetét, mely a Corvina Kiadó gondozásában jelent meg.

A kamarakiállítás egyik témaegysége

A képekkel gazdagon illusztrált ismeretterjesztő jellegű könyv sok érdekes adalékkal szolgál Széchenyi hazai, kevésbé ismert, a mindennapi élethez kötődő „honosításaihoz”: angol WC, padlófűtés, parkosítás, újság, stb.

A fesztivál nemzetközi evezősversenyét másnap sajnos a Duna áramlása, hullámszállása és a hajóforgalom miatt a fővárosi evezősversenyek megszokott színhelyén, a csepeli Duna-ágban tartották. A délutáni ünnepélyes díjkiosztó már a Tabán Múzeumban volt, ahol Tabán önkormányzati képviselője, Vecsey András adta át a díjakat. Ezt követően Hajós Tamás előadását hallgathattuk meg a tabáni Clark Ádámról.

Jankóné Pajor Ildikó nyitotta meg a tárlatot

találkozhattunk a két verseny magyar győzelmeit tanúsító díjakkal is. A harmadik témaegység a Lánchíd és az Alagút építésvezetője, a skót származású Clark Ádám, felesége (Áldásy Mária) és gyer-

Történelmi Szalon

Sorsfordító kérdések

A Klauzál Gábor Társaság és a Vojnovich-Huszár villa (Budatétény, Művelődés utca 37/A) október 4-én hatodik alkalommal tartott Történelmi Szalon sorozatcímű rendezvényén Csorba László történész, egyetemi docens, az MTA Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese Kossuth, Deák és

Klauzál – forradalom és kiengedezés válasútján (1859–1867) címmel tartott előadást a neves épületben.

1848 vagy 1867 – így tették fel a kérdést nagyapáink száz évvel ezelőtt. 1848 és 1867 – így beszélünk róla ma, ha meg akarjuk érteni, mi történt velünk, a nemzettel és az országgal a magyar

polgári átalakulás hőskorában. Azt minden okos ember tudta, hogy saját erőnkől nem tudunk polgárosodni – ehhez tőkére van szükség. De honnan jöjjön ez a tőke? Ki alkudja ki ennek árát, feltételeit? És az alkudozásoknál a magyar érdekek a Habsburg birodalom érdekeivel egyenrangúan – vagy azoknak alárendelve – kerülnek érvényesítésre? És mit szólnak a nagyhatalmak, ha a Duna-

medencében átalakulnak/átalakulnának a hatalmi viszonyok? Az itt élő kisebb népek, nemzetek polgárosodása és politikai önrendelkezése vajon hogyan egyeztethető össze a magyarok hasonló igényeivel? Az előadás azt kísérte végig, hogy a korszak legjobb koponyái milyen válaszokat adtak ezekre a kérdésekre, amikor még többfelé nyitott volt a cselekvés útja.

Klauzál Gábor Társaság

Építészek a pesti Főreáltanodából

Alpár Ignáctól Vákár Tiborig

Az egykori pesti Főreáltanoda (ma Eötvös József Gimnázium) – amely ma már műemlékként szerepel a kerület neves épületei és intézményei között – építészeti tervezése és megvalósítása Hild József nevéhez fűződik, másfélszáz éve neveli hazánk jeles építész generációit. Szinte csodálatra méltó, hogy a századfordulóként ismert – 19–20. század – jeles építészeinek jelentős része ebben az intézményben tanult. Talán érdemes felemlíteni, hogy József nádor volt, aki támogatta a magyar műszaki nevelés előkészítő iskoláját, a kiépítendő reáliskolai rendszert. Ennek eredményeképpen tanulhattak fiataljaink itthon és külföldön. Néhány évtized múltán elmondhattuk, hogy hazánk is felzárkózott – több évszázados kényszerű hanyattatás s elmaradás után – Európa építészetének élvonalához. (Megjegyzendő, hogy a történelem nem ellentmondástól mentes folyamatában ennek megvalósítása a Bach-korszakra esik.)

József nádor nevét a megalkuló magyar műszaki felsőoktatás méltóképpen megbecsülte, amikor a Múzeum körúton (napjainkban a Trefort-kert az ELTE épületeinek ad helyet) felépített egyetemi központot róla nevezte el Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemnek. Sajnos napjaink hagyományörző mozzanatai között a teljes név visszaállítása lemaradt...

Alpár (Schöckl) Ignác építész nevét hazai bankjaink tervezőjét mindenki ismeri. Születésének 150. évfordulója egybeesett a belvárosi Főreál építésének jubileu-

mával. Talán nem véletlen, hogy az Eötvös gimnázium őrzi Strobl Alajos portréját Alpár Ignácról, és az sem, hogy évtizedekig méltatlan körülmények között a szobor a gimnázium padlásán vészelt át a hagyománymentes évtizedeket.

Korb Flóris és Girgl Kálmán neve összeforrta a Zeneakadémia épületével, de kerületünkben a Klotild-paloták és Királyi bérház építése is nevükhöz fűződik. Úgy szintén az egykori Weiner és Grünbaum üzletház, és a Morlin-ház, szemben a Szép utcával, magyaros Zsolnay-építészeti kerámiával díszes épülete a Kossuth Lajos utcában. De a világvárost jelképező Budapest egykori Légrády-testvérek részére épített Pesti Hírlap palotáját (legutóbb mint a Zrínyi nyomda épületét ismerhetjük, közel két évtizede gazdátlan) is ők tervezték.

Hírhedtté vált napjainkra Korb Flóris saját háza a Belgrád rakparton a veszélyes emeletráépítés és engedély nélküli építkezés miatt. Felhívtuk a figyelmet az eredeti építészeti terv ismeretében, hogy annak alapján kell a munkát befejezni és elvégezni, amint azt Korb Flóris megtervezte.

Így lehet igazán a pesti Duna-part nemcsak éke a fővárosnak, de a világörökség területének egy korszakot, a századforduló építészeti tükröző és jellemző hiteles épületét is megőrizhetjük.

Az egykori Eötvös gimnázium tanulója volt Schulek Frigyes, a Budavári Mátyás templom műemléki felújításának és a Halászbástyának építész, Pecz Samu az Országos Levéltár az Alkotmány utcai Unitárius egy-

ház épületének, Steindl Imre az országház tervezője, vágfalvi Quittner Zsigmond a Gresham-palota, toronyi Fellner Sándor az egykori Igazságügyi minisztérium és

a Thökölyánum megáldói... A későbbi generációból Lajta Béla, Gebhardt Béla, Vákár Tibor építészek neveit emelem ki.

Vízy László

Tablókiallítás a vasútállomás várótermében

Pestszentimrei hagyományörzők

• folytatás az első oldalról

valamint a MÁV összefogásával megvalósított rendezvényre. Ezzel az egyesület mintegy „megkoronázta” az imrei vasútállomás szintén nekik köszönhető felújítását, melyről múlt évi októberi lapunkban már részletesen beszámoltunk.

Vasárnap reggel a Nyugati pályaudvarról 9 órakor indították el a nosztalgiavonatot, amely Pestszentimrén, a központi ünnepség színhelyén, és helyi ünnepségekre az összes érintett Pest megyei településen megállt.

A kerületi zeneiskola fúvószenekara és a vágány mentén sok helyi lakos fogadta a Pestszentimre állomásra begördülő nosztalgiaszerelvényt. Ünnepélyes köszöntőjük során a MÁV képviselője a mezőgazdasági termékek olcsó szállításával és a személyközlekedés idejének rövidítésével indokolta a vasútvonal egykori építését, Mester László ke-

releti polgármester viszont a vasúti személyközlekedés „reneszanszára” hívta fel a figyelmet – egyre többen használják a vonatot munkába járásra. Egyben köszönetet mondott a Dr. Székely Endre Pestszentimrei Történelmi Társaságnak, külön is Pándy Tamásnak, kezdeményezésükért.

A vasútállomás falán elhelyezett emléktáblát az állítók képviselőjében Mester László és Pándy Tamás leplezte le, majd a vonaton utazók és az ünneplő helybéliek megtekinthették az imrei vasútállomás várótermének falán elhelyezett tablókiallítást. Ez a MÁV Központi Irattára és a Dr. Székely Endre Pestszentimrei Történelmi Társaság gondozásában valósult meg. Díszes emléklapot, emlékbortétkot, és Pándy Tamásnak A lajosmizei vasútvonal és a Pestszentimrei állomás 120 éves története című kötetét is megvásárolhatták a megemlékezés résztvevői.

Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Jankóné Pajor Ildikó,
tel.: 201-7093, cím: 1013 Bp.,
Döbrentei u. 9., nyitva: Sze, P, Szo:
14–18, V: 11–18 óra

Óbudai Múzeum és Könyvtár

Vezető: Népešy Noémi,
tel./fax: 250-1020
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–17 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne, tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48., nyitva: K–P: 10–17, Szo: 10–14 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420, cím: 1092 Bp.,
Ráday u. 18., bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18,
Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Bihari József,
tel.: 261-5569, cím: 1102 Bp.,
Halom u. 37/b., nyitva: H, K, Sz, P:
10–14, Cs: 14–18 óra.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor,
tel.: 208-6635, cím: 1116 Bp., Pentele
u. 8., nyitva: K és Cs: 16–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné,
tel.: 365-6126, cím: 1117 Bp., Erőmű
u. 4., nyitva: Sze: 15–18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria

Mb. vezető: Balázs Attila,
tel.: 457-0501, cím: 1126 Bp.,
Beethoven u. 1/b., nyitva: K, Cs, P:
10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Mb. vezető: Benedek Nóra, tel.: 349-1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50., nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Zuglói Helytörténeti Műhely

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Erden-Vörös Emese,
tel.: 251-1910, cím: 1145 Bp., Uzsoki
u. 57., Tetőtér, nyitva: H: 14–17, Cs:
10–13 óra.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzsis Ildikó, tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhegyi út 81.,
nyitva: K, Cs, Szo: 10–14,
Sze: 14–18 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc, tel.: 256-6062,
258-4693, fax: 256-9526, cím: 1174
Bp., Báthory u. 31., nyitva: K–V:
14–18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Frank Gabriella,
tel.: 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10.,
nyitva: H–Cs: 10–15 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
Költözés miatt a kiállítás zárva.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó, tel.: 283-1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53., nyitva: K–Szo.: 11–17 óra.

Csepeli Művelődési Központ Helytörténeti Gyűjteménye

Vezető: Maár Katalin,
tel.: 06-70-383-4287, 06-70-383-4288,
cím: 1213 Budapest,
Szent István út 230.,
nyitva: H–Cs: 10–15 óra.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László,
cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt,
Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona,
tel.: 287-3057,
mobil: 06-20-226-4043
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva:
Sze, P: 14–18 óra, K, Cs: 10–14 óra.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája XXXI.

Aquincumi látványraktár: A BTM Aquincumi Múzeumának állandó kiállítása = Visual Store at Aquincum : Permanent exhibition of the Aquincum Museum / [kiáll. koncepció, szerk. Zsidi Paula] ; [rendező: Hárshgyi Piroška, Vámos Péter et al]. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2009. – 232 p. : ill., részben színes ; 28 cm.

Dent, Bob (1949-): Mesélő szobrok : Budapest köztéri emlékművei / [ford. M. Nagy Miklós]. – Budapest : Európa, 2009. – 330 p. : ill. ; 23 cm

Budapest neoreneszánsz építészete : tanulmányok a 2008. november 18-án Budapest Főváros Levéltárában rendezett konferencia anyagából / szerk. Csáki Tamás, Hidvégi Violetta, Ritoók Pál ; [közread.] Bu-

dapest Főváros Levéltára. – Budapest : BFL, 2009. – 236 p., XII. t. : ill. ; 21 cm

Hágár országa : a magyarországi zsidóság - történelem, közösség, kultúra / szerk. Szalai Anna ; [a beközönlőt írta Elie Wiesel] ; [a képeket vál. Szalai Anna és Kafri Judit] ; [közread. az] Antall József Alapítvány. – Budapest: Antall J. Alapítvány : Kossuth, cop. 2009. – 306 p. : ill. ; 28 cm

Öltöztessük fel az országot! : divat és öltözködés a szocializmusban / szerk. Simonovics Ildikó, Valuch Tibor ; [közread. a] ... Budapesti Történeti Múzeum, 1956-os Intézet. - [Budapest] : Argumentum : BTM : 1956-os Int., cop. 2009. – 293 p. : ill. ; 24 cm. – [a Budapesti Történeti Múzeumban 2007. november 5-6. megrendezett a „Kirakat” című kiállít-

táshoz kapcsolódó konferencia-kiadvány]

125 év Angyalföldön : a Nyíró Gyula Kórház születésnapjára emlékkönyve, 1884-2009 / [szerk. Árus Erika]. – [Budapest] : Nyíró Gy. Kórház Születésnapjára Emlékbiz. : [M. Mediprint Szakk.], 2009. – 110 p. : ill., színes ; 22 cm

A Kapisztrán Szent János Templom 60 éve, 1949-2009 / [... szerk. Frajka Félix]. – Budapest : Kapisztrán Szt. János Templomig., [2009]. – 59 p. : ill., színes ; 21 cm

Kovács Sándorné: Árpádföld és iskolája / [kiad. Budapest Főváros XVI. Kerületi Önkormányzat]. – Budapest : XVI. ker. Önkormányzat, [2009]. – 208 p. : ill. ; 24 cm

Salamin András (1944-): Az Angolkisasszonyok Zugligeti Intézete II : tanítványok em-

lékezete / Salamin András, Vigh Józsefné Mecsey Viktória. – [Budapest] : Infotop Kft., 2009. – 124 p. : ill., részben színes ; 24 cm. – (Hegyvidékünk gyöngyszemei, ISSN 1419-2985 ; 11.)

Szilágyi Erzsébet: A Lónyay Utcai Református Gimnázium és Kollégium története. – Budapest : Lónyay Utcai Ref. Gimn. és Kollégium, 2009-. – 24 cm. – 1. köt. Diákok : 1859-1952, 1993-2009. – 2009. – 407 p. : ill. – (Schola-Orbis magyar iskolatörténeti adattár ; 2.)

A városligeti Vajdahunyadvár / [szerk. Estók János] ; [fényképek Papp Tibor, Szikszay Ágnes]. – Budapest : Magyar Mezőgazdasági Múzeum : Kreatéka, 2007 [2009]. – 93, [2] p. : ill., színes ; 23 cm

Gali Ágnes

Úttörővasút – és a VIT

Hatvan éve történt

1949. augusztus 14. és 28. között Budapest kapta meg a második Világ Ifjúsági Találkozó (VIT) rendezésének jogát. Szervezője, a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) az első VIT-et 1947-ben, Prágában rendezte meg, melyen 17 ezren vettek részt. A VIT, ez a baloldali ifjúsági világtalálkozó, Szovjetunió és a kommunista irányítás alatt élő országok egyik legjobb ifjúsági propagandaeszköze volt.

A budapesti VIT rendezvényét a Millenáris Stadionban magyar részről Szakasits Árpád köztársasági elnök nyitotta meg – 82 ország tízezer résztvevője számára. (A VIT mellett Budapesten rendezték meg a DIVSZ II. kongresszusát is.)

Kétféletes programsorozatot kulturális és sport rendezvényekkel színesítették, de a VIT résztvevői közül négyezren besegítettek a Népstadion építésébe is. Az idők ma is emlékeznek még a „zakatolás”-ra, mely a VIT külföldi résztvevői miatt került népszerűsítésre a hazai kommunista szervezetekben. A VIT ideje alatt, augusztus 18-án az országgyűlési képviselők elfogadták az új, szovjet típusú alkotmányt, amely két nap múlva életbe is lépett – az ország címere is vörös csillagosra változott. Augusztus 28-án a Hősök terén tartott VIT zárógyűlésen Rákosi Mátyás, a Magyar Dolgozók Pártja főtitkára mondott beszédet.

A VIT megnyitója a Millenáris Stadionban

A budapesti Gyermekvasút szovjet példát követve kiemelt állami beruházként valósult meg, megelőzve például Sztálinváros (ma Dunaújváros) építését. A helyszínének és nyomvonalának megválasztását az akkor épülő csillebérci Gyermekváros döntötte el, mivel akkor azt tömegközlekedéssel nem lehetett megközelíteni. 1948 áprilisában a közlekedési minisztérium utasította az Államvasutak Igazgatóságát (ma MÁV) a Szabadság-hegyi Gyermekvasút első ütemének építésére a Fogaskerekű vasút végállomása (ma Széchenyi-hegy) és a Szent Anna kápolna között. Ezt a szakaszt 1948. július 31-én adták át – Széchenyi-hegy állomás, Normafa megállóhely, Úttörőváros állomás és Előre állomás.

A kommunista párt előretörésével a Gyermekvasút nevét a megnyitásra már Úttörővasútnak, a Gyermekvárost Úttörőköztársaságnak, a Szt. Anna kápolna állomást Előre állomásnak keresztelték át. Az úttörővasút második építési szakaszát – az Előre állomástól a János-hegy állomáson át a Ságvári liget állomásig – 1949. június 24-én adták át a forgalomnak. A budapesti második Világ Ifjúsági Találkozó egyik helyszíne az Úttörővasút és a csillebérci Úttörőköztársaság volt. A mai Virágvolgy és Szépjuhászné állomások közötti második építési szakasz megvalósítását a nemzetközi tömegrendezvény miatt a pártvezetés kiemelt figyelemmel kísérte.

gábrriel

Vendégekre várók egy úttörőtábor kapujában

Képes Krónika – tíz évről

Budafoki Péter-Pál Utca és Környéke Polgári Kör

A budafoki civil szervezet 1999 decemberében 22-en hozták létre. Azóta aktívan részt vesznek a helyi civil társadalom megmozdulásaiban, a történelmi múlt helyi emlékeinek feltárásában, ápolásában és megővésében, hagyományainak őrzésében, a budafoki kulturális életben, a természet és a táj megővésében, a közrend védelmében, a kerület-részek közti kapcsolatok erő-

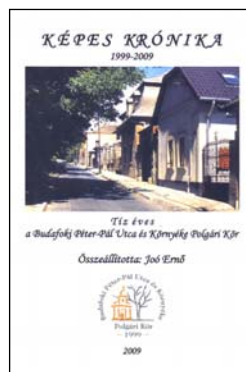
sítésében, az időskorúak és a szociálisan rászorultak segítségével.

Alapításuk tízéves jubileumáról a Joó Ernő által összeállított, Képes Krónika nevet viselő kis füzetrel emlékeztek meg. Az A/5-ös nagyságú, kemény borítóval ellátott, matt mű-

nyomó papírt használó kiadvány tematikusan veszi sorra a Budafoki Péter-Pál utca és Környéke Polgári Kör munkáját és eredményeit. Az előzmények és a megalakulás ismertetése után az utca szilárd burkolattal való ellátását, a Szép Környezetért mozgalomba kapcsolódást, az időskorúakról való gondoskodást emelik ki.

Kulturális tevékenységeik közül

a 2009-ben tizedik alkalommal megrendezett Péter-Pál napi rendezvényükről, a Kultúrsarok nevet viselő rendezvénysorozatról és kiadványaikról – A Péter-Pál utca története, A budafoki dunai hajómalmok és vízimolnárok története, A budafoki pincék világa című könyveikről és a Péter-Pál Utcai Hírmondó címet viselő újságukról – szerzünk tudomást. Ma már az interneten is elérhető, a www.peterpalkor.hu című honlapon adnak naprakész információkat tevékenységükről.

Tanulmányok Budapest Múltjából XXXIV.

A Budapesti Történeti Múzeum legújabb kötetének tanulmányai sokszínű tematikát ölelnek át. Város-történeti szempontból igen értékes *Szentesi Edit* írása a tabáni Szarvas-házról, példát mutatva arra, hogy a különféle forrásanyagokat – adóösszeírást, hagyatéki iratokat (számlák, értébecslések, stb.), eredeti terveket, s a mai falkutatásokat hogyan lehet olyan komplex módon felhasználni, hogy egységes építészeti-, társadalom- és ipartörténeti képet kapjunk a Tabán megmaradt szeletéről. Szinte megelevenedik előttünk a Szarvas-házat a kezdetektől birtokló szerb Osztóics család élete, munkája, gyarapodása, s az életük állomásainak részeként a telekalakítások, építkezések, átépítések története. A telekialakítások 1784-es elrendelésétől, Johann Osztóics 1811-es építkezéséig, amely a mai épület felét-kétharmadát kitevő már álló ház bővítése volt. A ház további

történetéről nagyon alapos, részletes, mindenre kiterjedő és mégis élvezetes leírást kapunk. Arról az épületről, amely egyedülálló módon ma is szinte változatlan formában áll fenn, s nem mellesleg a tabáni társadalom egyik legjellemzőbb rétegéről, a szerb iparosságról.

Nem volt ilyen szerencsés a Páfrány utca 9-ben Apáthy Mór által 1902-ben építtetett nyaraló, később villaépület, amelyről *Boróka Zsófia* tanulmánya szól. Az elmúlt évszázad nemesi, polgári életmódját, építkezési szokásait jól szemléltető villa építéstörténetét a Budapest Főváros Levéltárában fennmaradt tervrajzok, valamint a villát egy időben birtokló Mészáros család leszármazottainál található fényképek alapján rekonstruálta a szerző, mivel az épületet 1974-ben lebontották.

Rostás Péter tanulmánya a Budavári Palotában 1900 körül kialakított három „történelmi” díszterem létrehozásának politikai, ikonográ-

fiai, művészettörténeti aspektusait foglalja egységbe. A nemzeti palota és az uralkodói rezidencia kettős funkcióját kifejező dísztermeket Hauszmann Alajosnak, az átépítések főépítésének korabeli leírásai és fényképei alapján ismerhetjük meg, Rostás sokirányú elemzésével elsősorban ezek mögöttes tartalmait tárja fel számunkra.

Ezúttal nagy teret kapnak művészettörténeti tárgyú tanulmányok, ám ezek is több irányból közelítenek tárgyukhoz: *Fajcsák Györgyi* írása az Iparművészeti Múzeumban 1929-ben megrendezett Keleti Művészeti Kiállításról a műgyűjtés oldaláról, *Bakó Zsuzsanna* a Hunyadi család ábrázolásai nyomán a történeti kultusz felől. *Révész Emese* „Virtuális panteonok” című írása a tömegkultúra és a sajtó

szerepét emeli ki a 19. századi hazai populáris grafi-

A sorozat szerkesztője,
Szvoboda Dománszky Gabriella

kában. S a többi kitérő tanulmány is – amelyeket ezúttal nincs helyünk részletezni –, mind más módszertani repertoárral és sok új adattal gazdagítja történeti, művészettörténeti ismereteinket.

Gali Ágnes

Zugló és Steglitz-Zehlendorf villaépületei

Fotókiállítás a Magyar Állami Földtani Intézetben

„Villanegyedek Berlinből és Budapesten – Lichterfelde, Herminamező, Istvánmező” címmel október 2-án nyílt kiállítás a Magyar Állami Földtani Intézetben. A több mint ötven magyar és német villaépületet bemutató tárlat Steglitz-Zehlendorf és Zugló testvérvárosi együttműködésének keretében jött létre.

A ma is Budapest egyik legzöldebb kerületeként emlegetett Zuglóban az 1880-as évektől – az 1873-as városgyógyítást követően – a Városliget népszerű környékén megjelentek az első nyaraló- és villaépületek, ki-

alakítva Zugló történeti negyedét. Ezzel párhuzamosan formálódott az itteni népesség társadalmi összetételének máig ható jellegzetessége is, a középrétegek, a kisegisztenciák tízezrei találtak otthon a város külterületén. Berlinnek Steglitz-Zehlendorf negyedében ugyancsak erre az időre tehető a századfordulás hangulatát mindmáig megőrző villanegyedek kialakulása.

A zuglói villaépületek zöme a historizmus valamelyik irányzatát képviseli, jónéhány szecessziós stílusú. Az itt található villák, bérpaloták némelyikének építészeti

részletei (kapuzatok, épített kovácsoltvas kerítések, belsőépítészeti megoldásaik) is külön figyelmet érdemelnek.

A fényképkiallítás a villanegyedeknek ezt a sajátos hangulatát igyekszik visszaadni az egyes épületek részletes(ebb) bemutatásával. A fotók nagy része a Zuglói Helytörténeti Műhely archívumából való, azokat *Barna Judit*, *B. Szabó László*, *Szikszay Ágnes*, *Szentpétery Tibor* készítette az 1970–1990-es években. Az újabb fotóanyag *Vadas Ferencnek* köszönhető.

A Hermina úti Róheimvilla 1899-ben épült, s a ke-

rület egyik legszebb villaépülete. Itt lakott Róheim Géza, a világhírű néprajztudós is. Itt bérelt lakást 1918-ban gróf Tisza István miniszterelnök, s itt érte a mérnylők golyója. Arab szobája, belső tereinek részletei, faburkolatos lépcsőháza, színes Fischer-stukkói különleges értéket képviselnek, műemléki védeltséget élveznek. A villában az 1970-es évektől állami szociális intézet működött mozgássérültek számára. Ma elhanyagolt állapotban üresen áll.

A kiállítás november 30-ig tekinthető meg a MÁFI dísztermében csütörtök, szombat, vasárnap 10–16 óra között.

Erden-Vörös Emese

Interaktív helytörténet

Sátorban rejlő múlt Újpesten

A lokálpatrióták találkozási pontja – a kék sátor

Augusztus 29–30-án Újpest történeti múltja iránt érdeklődők a Tábor utcai sátorrengetegben az Újpesti Városnapokra felállított Újpest-Történeti Interaktív Sátorban tudtak biztos találkozási pontot adni egymásnak. Az Ady Endre Művelődési Központ munkatársai gondoskodásának köszönhetően az újpesti virtuális múzeum többretű

megtekintése is lehetővé vált itt.

A már kék színével is vonzó sátorban a helytörténeti gyűjteményből áthozott számítógépes egységben az érdeklődők az Újpesti Virtuális Múzeum teljes anyagában – ideértve az archív híradórészleteket is – böngészhettek. A várható nagy érdeklődésre tekintettel a felállított kivetítő ernyő előtti

székekre leülve egyszerre mintegy húszan tekinthették meg a virtuális múzeum másfél órás válogatott fotó/szöveg anyagát, melyet hangalámondással kísértek.

Az Újpest-Történeti Interaktív Sátor folyamatos működését az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője, Szöllősy Marianne és munkatársa, Kovács Ivánné, valamint az Újpesti Városvédő Egyesület néhány aktivistája tette lehetővé. A modern technika eszközparkjának felhasználása mellett gondot fordítottak a Gutenberg-galaxis késő leszármazottjaira,

az újpesti helytörténeti kiadványokra. A sátor bejárata előtt felállított asztalon az Újpesti Helytörténeti Értesítő utolsó két száma ingyenesen, az Újpest Önkormányzata által támogatott helytörténeti kiadványok (Híres újpestiek, Újpesti utcanevlexikon, Az újpesti főplébánia templom, Szobrok és emléktáblák Újpesten, Babits Mihálytól a Kártyavár, stb.) – főként az Újpesti Városvédő Egyesület könyvei – értékükhöz viszonyítva szerény összegek ellenében voltak elvihetőek.

g.t.

Helytörténeti kiadványok az Újpesti Városnapokon

Budapest neoreneszánsz építésze

Könyvbemutató a fővárosi levéltárban

Budapest Főváros Levéltára október 14-én kellemes meglepetést okozva Budapest neoreneszánsz építésze címmel a 2008 novemberében rendezett konferenciája tanulmányait publikáló könyvét mutatta be. A fővárosi le-

Marosi Ernő

váltár főigazgatója, Á. Varga László kiemelte, hogy a kötet 18 szerző munkája, szerkesztését Csáki Tamás, Hidvégi Violetta és Ritoók Pál végezte el. Konferencia-kiadványukról szakmai értékelést Marosi Ernő akadémikus, művészettörténész – korábban az MTA alelnöke

– adott. Színvonalas ismertetése a más könyvbemutatókon megszokottaktól eltérően önálló előadásnak volt tekinthető.

Marosi hangsúlyozta, hogy egy kitűnően szerkesztett, remek kötetről van szó. A neoreneszánsz nélkül a

magyarországi reneszánszot nem tudjuk elhelyezni a művészettörténetben, ami a kiadvány jelentőségét növeli. Megemlítette a szintén Budapest Főváros Levéltára gondozásában megjelent Neoreneszánsz építészet Budapesten című kiállítási katalógust, amelynek kétnyel-

vűsége nemzetközi jellegét erősíti. Utalt építész elődeink német nyelvű folyóirataira, melyek révén a budapesti építészet publicitást kapott, tekintélyt szerzett egykor szerte a világban.

A képjegyzékkel és mutatóval ellátott, esztétikus kivitelű kötet bevezetőjében Komárik Dénes a historizmus-kutatás – a hazai neoreneszánsz építészet ennek a legjelentősebb vonulata – kettős feladatáról érkezett. Sisa József felvázolta a neoreneszánsz európai és magyarországi építészetét, Gábor Eszter a neoreneszánsz épületek utcai homlokzatát és belső tereinek funkciót elemezte használóinak, a jómódú nagyvárosi polgárok igényeit figyelembe véve. Winkler Gábor a korszak városrendezési, városépítészeti kérdéseivel foglalkozott. De találkozunk e kö-

tetben Pollack Mihály építészetiével (Bibó István), Weber Antal munkásságával (Maróty Katalin), a főúri magánépítészet reprezentációs tereivel (Váczi Piroska – Fekete J. Csaba), a Budavári Palota Hunyadi-termével (Rostás Péter), a kovácsoltvas művesség alkotásaival (Pandur Ildikó), és konkrét épületek, épülettömbök (fővárosi takarékpénztár, Kosuth téri minisztériumi épület, köröndi bérház, stb.) bemutatásával egyaránt.

Az említett kiállítási katalógussal azonos formátumú tanulmánykötet több mint 200 fotója, tervrajza, 12 színes táblaképe eleveníti fel az elemzett korszak építészeti alkotásait. Tanulmányainak névmutatója a könnyű keresést teszi lehetővé, lábjegyzeteik és a felhasznált irodalmak megadása a további kutatásokat segíti.

Budapest Antikvárium

Az antikvárium portálja

Május 25-én nyílt meg a Kálvin térhez közeli Üllői út 11–13. szám alatti helyiségben a „Budapest Antikvárium”, igazán impozáns kulturális közegben, pár száz méteren belül tucatnyi fontos kulturális intézmény található.

A „Budapest” névválasztás nem véletlen. Még nem volt a fővárosnak olyan antikváriuma vagy könyvüzlete, amely kiemelt fontosságot tulajdonított volna Budapest története, építésze, kultúrája népszerűsítésének. Az antikvárium munkatársai

nemcsak az írásos, hanem a képi emlékek felkutatását, megőrzését és minél szélesebb körben való terjesztését is feladatuknak tekintik. Célkitűzésük egy olyan „műhely” felépítése, amely Budapest fejlődését, gazdagodását mozdítja elő.

Két szinten kínálnak könyveket az érdeklődők számára. A történelemkönyvek mellett magas színvonalú művészeti, irodalmi, néprajzi, filozófiai és ifjúsági könyvek, sőt, szakkönyvek is kaphatók. Utóbbiak sorából kiemelendő a numizmatikai

szakkönyvek magas száma. A könyvgyűjtők mellett más témakörök gyűjtőinek is érdemes ide betérni. Találhatunk itt képes levelezőlapokat, metszeteket, térképeket, kéziratokat, fotókat, plakátokat, újságokat, mindenféle aprónyomatványt, sőt, még régi fém- és papírpénzeket is. Az antikvárium a mai kor elvárásainak megfelelően saját nevén a világhálón is elérhető, számos információt nyújtva kínálatáról az érdeklődőknek. Az itt megtekinthető könyvek, képeslapok és egyebek kínálata folyamatosan bővül, érdemes figyelemmel kíséreni.

A közeljövőben egy meglepetéssel kívánnak kedveskedni mindazoknak, akik szeretik ezt a várost, és nosztalgiával gondolnak a '60-as, '70-es évek Budapestjére. Az érettebb korosztály bizonyára emlékszik még a régi „ÁKV”-s antikváriumok fölött pislogó neon bagolyra, amelynek „jojózott” a szeme. Nos, terveik között szerepel egynek (nem is maradt ennél sokkal több) megmentése, felújítása és eredeti formájában történő felhelyezése. Ezzel járulnak hozzá a város egyik legforgalmasabb közútjának csinosításához, érdekesebbé tételéhez.

Molnár Péter

Fogadópult „csendélet”

Lówy Izsákra emlékeztek

Emléktábla avatás Újpesten

Körös András és Somos András koszorúzása

Az Újpesti Közművelődési Kör augusztus 29-én – az Újpesti Városházán – a Városháza István útra tekintő homlokzatának sarkán emléktáblát állított Lówy Izsáknak, a település első bírójának, az első telepések egyikének. Azok között volt, akik településünk alapjait lerakták – emelte ki **Körös András**, a civil szervezet ügyvivője avató be-

szédében. Az emléktáblát **Schrammel Imre** újpesti művész készítette és leplezte le közösen **Derce Tamás** újpesti polgármesterrel.

A Nagysurányban (ma Šurany, Szlovákia), 1793-ban született Lówy Izsák harminc éves korában vette át apja talpbörgyárát, melynek központját Pestre akarták helyezni. A pesti tímár cég a konkurrenciát nem en-

gedte be a városba, ezért 1835-ben a mai Újpest szélén felépítették üzemüket és kőházukat. E házban nyilvános zsidó imaházat alakított ki, a hitközség 1838-ban elnökévé is választotta. 1840-ben Új-Megyeren bírónak választották, e tisztségét közel két évig töltötte be. Magánleveleiben feltehetően elsőnek használta az Újpest nevet. 1847-ben börtönrácsra jutott, még abban az évben elhunyt. A hálás utókor már 1866-ban utcát nevezett el róla Újpesten.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság:

Breinich Gábor, Buda Attila, Róbert Péter, Sándor P.Tibor, Sipos András.
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történelmi Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652,
e-mail: bphnt@upcmail.hu, internetes változat: www.bphnt.hu)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában. A Nemzeti Civil Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Alap, a Budapesti Önkormányzat és Újpest Önkormányzata támogatásával jelent meg.

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

Melléklet

Ingyenes

2009. november

Budapest rejtett kincsei

Kulturális Örökség Napok
2009. szeptember 19–20.

a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal ma is végzi.

A szeptember 19–20-án tartott hazai Kulturális Örökség Napokat idén a (Folytatása a V. oldalon.)

1984-ben Franciaországban Történelmi Műemlékek Nyílt Napja (Historic Monuments Open Day) címmel egyedülálló kezdeményezés indult útjára – a kiemelkedő, széles érdeklő-

désre számot tartó műemléképületek, amelyek általában zárva vannak a nagyközönség előtt, egy hétfőgőn megnyitották kapuikat, és ingyen, többnyire szak-szerű vezetéssel fogadták a kíváncsi látogatókat.

A kezdeményezés rendkívüli sikerét látva az Európa Tanács felkarolta és nemzetközi szintűvé fejlesztette a rendezvényt. Hollandia,

Belgium, Luxemburg, Málta, Svédország, valamint az Egyesült Királyság hamarosan csatlakozott a kezdeményezéshez és megrendezte a „Nyitott Kapuk Napját”.

1999-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megbízta a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Társadalmi Kapcsolatok Igazgatóságát (akkori nevén Országos Műemlékvédelmi Hivatal Nemzetközi és Társadalmi Kapcsolatok Főosztályát), hogy szervezze meg Magyarországon is ezt a rendezvényt – koordinálását

A krisztinavárosi templom tervrajza (BFL)

A Budai Vigadó, napjainkban

Budai Vigadó

I. kerület, Corvin tér 8.

1873-ban a későbbi Budai Vigadó telkén – a Corvin tér, Fazekas (ma Szilágyi Dezső) tér és Iskola utca által határolt területen – még egy katonai szertárépület, pontosabban ágyútalpraktár működött, 193. és 194. helyrajzi számon nyilvántartva. Ennek megvásárlását a főváros vezetése 1890-ben kezd-

ményezte, a vásárlás belügyminiszteri jóváhagyását 1892 januárjában ismertették a fővárosi közgyűlésen.

Néhány hónap múlva, 1892 júniusában a Budai Hírlap szerkesztőségi cikkben javasolta a telken egy budai redut (vigadó) építését – egy hónap múlva az (Folytatása a VI. oldalon.)

Zsinagóga Pesten

150 éve építették

Gyermek volt még Lechner Ödön, amikor (tégla-gyárukban készült anyag-

ból) épült a pesti zsinagóga. A 150 éves évforduló tisztegy (Folytatása a II. oldalon.)

1859. szeptember 6-án nyílt meg

Zsinagóga Pesten

● folytatás az első oldalról

letére megemlékezünk a pesti zsidó polgárok nevezetes szent helyéről. Az egykori Terézvárosban, Pest egykor külső városnegyedében több zsinagóga épült, amelyet ezért a szakirodalomban, mint „Pesti Zsinagóga Negyed” néven ismerünk. Ezzel a megjelöléssel terjesztette elő a magyar kormány a világörökség megóvandó emlékeinek listájára 1987-ben – eredménytelenül. Végül számos értelmetlen és hibás önkormányzati döntés miatt a területen több épületet lebontottak, közfelháborodásra – míg végül a budapesti jegyzék kiegészített részeként – csak a legutóbbi évben, de végül is felkerült, a megóvandó építészeti értékek világörökségi listájára. Igaz, már több mint két évtized eltelt azóta, hogy több magyar emlék a világörökség listáján szerepel, de erről a magyar törvényhozás ez ideig megfeledezett, a világörökségről törvény nem született.

A 19. század közepén, külön-külön létesült zsinagóga a hazai zsidó orthodox és a neológ vallást követők számára. Az 1848. évi törvényeink és a forradalomban való részvétel miatt (az eseményekről és a történelmi tanulságokról Széchenyi István naplójában több helyen is megemlékezik) a Pest-budai zsidó közösséget, a magyar forradalom és szabadságharcban való részvétele miatt, Haynau a legsúlyosabb váltságdíjra kötelezte. Alig egy évtizeddel később, az elnyomatás (Bach-korszak) éveiben megindult a kereskedelem, és a régi feu-

dális kötöttségek nagyrészt megszűntek, a magyar zsidó lakosság emancipációja lehetővé vált – ennek a folyamatnak eredményeképpen Magyarországon számos zsi-

Belső tere romantikus és moreszk stílusú

nagóga létesült. A pesti zsidó polgárok azon közössége, amelyik legjobban alkalmazkodott az új és magyarosodó fővároshoz, 1854-ben zsinagóga építését határozta el.

A zsinagóga az osztrák Ludwig Förster pályázati, díjnyertes tervei szerint megépült, 1859-ben. Bécsben 1827-ben épült zsinagóga. Talán ez vezette a döntéshozókat, hogy a bécsi példát kövessék. Műve a pesti építészeket megelőzte, Hild József klasszicista és Feszl Frigyes romantikus tervváltozatával szemben aratott sikert. Pesti építőmesterek és céhek közreműködésével valósult meg a Dohány utca és Wesselényi utca közötti területen a zsinagóga. Pesti vonatkozás még, hogy az építés folyamatában, egyes részletterveket Feszl Frigyes készítette. Lechner Ödön gyermekkoráról is feljegyezték, hogy

a téglapítészettel édesapja téglagyárában, a zsinagóga építésekor kedvelte meg.

Az 1840-es években az építészet elképzelt feladatai közé tartozott a jeruzsálemi templom. Több kísérlet, számos terv készült ebben az időben. A dán Theofil Hansen bécsi építész ekkor készült terve fél évszázaddal később, csupán halála után valósult meg Késmárkon: az evangélikus Újtemplom révén. Förster tervében az építészeti tér kialakításának nagyvonalúsága Salamon jeruzsálemi templomával vetekszik. A Dohány utcai zsinagóga így válhatott Európa legnagyobb gyülekezetének szent helyévé.

A romantikus és moreszk építészeti jegyekben gazdag műemlék szinte az egész osztrák-magyar monarchia területén mintaként szolgált a későbbi zsinagógák megépítésére. Ezért is nevezzük ezt az építészeti elemekben, díszítésekben gazdag épülettípust zsinagógastílusnak. Ludwig Förster épülete így válhatott stílusmeghatározóvá. Egy olyan építészeti forma kiinduló pontja, amelyik szinte valamennyi 19. században épült

magyar zsinagóga formaképzésében tetten érhető. A főhomlokzaton a középkori építészet elmaradhatatlan díszjele a rózsablak, a homlokzat két saroktornya az iszlám építészetre jellemző aranyozott kupolával ékes. A belső térben a díszek és csillárok tervezése Feszl Frigyes munkája.

A szerkezeti munkákban Clark Ádám, a Lánchíd és alagút építőmérnöke is részt vett, tekintettel a nagy fesztávú főhajó mérnöki feladataira.

Külön említésre érdemes az orgona, amely a zsinagógákban általában nem szokásos orgona-hangversenyekre ad méltó lehetőséget.

Az eredeti beépítés módosult, a Dohány utca torkolatának és a Wesselényi utca kereszteződésének későbbi épületei és a beépítési vonal miatt. Az északi homlokzatot ezért a századforduló idején átépítették a jelenlegi formájára. Szinte hihetetlen, hogy annyi háború és pusztítás után ma is egyik legszebben karbantartott műemlékünkben gyönyörködhetünk, a Dohány utcai zsinagógában, építése és felszentelése – 1859. szeptember 6. – után, immár 150 éve.

Vízy László

Ludwig Förster

Német származású építész, a bécsi egyetem tanára, a „Bauzeitung” szakmai lap megalapítója. Bayreuthban, 1797-ben született, Gleichenbergben, 1863-ban távozott közülünk. Eklektikus művész volt, aki főképpen az olasz reneszánsz mesterek formanyelvéből merített és a hagyományos építészeti stílusok elemeit mesterien alkalmazta. Tanítványa a híres szecessziós építész Ottó Wagner (1841–1918), aki 27 évesen már kitűnt, a pesti Rumbach Sebastyén utcai orthodox zsinagóga tervével. Talán kevésbé ismert tanítványai és kollégái voltak Joseph Mafria Olbrich (1867–1908) és Josef Hoffmann (1870–1956). A bécsi zsinagóga építész is egyben, aki e munkája nyomán tervezte meg a pesti Dohány utca zsinagóga moreszk, romantizáló és finom arányú stílusos épületét.

V.L.

Egyetemi Könyvtár

V. kerület, Ferenciek tere 6.

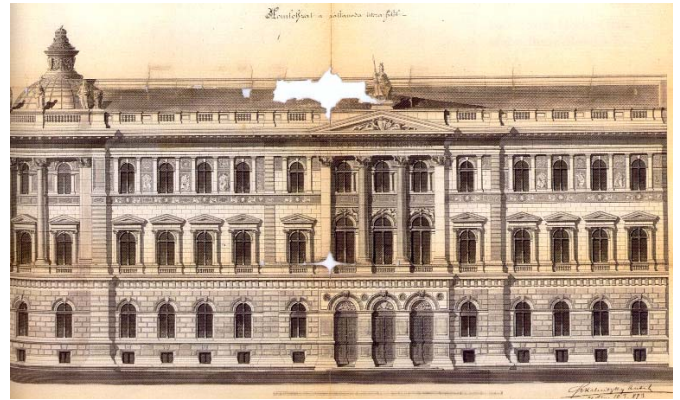
A pesti tudományegyetem könyvtára korábban a régi ferences kolostorban működött a Reáltanoda utca sarkán. A 18. század végén még II. József telepítette ide az intézményt. A rend újbóli megindítása évtizedekre elhúzódó pereskedést eredményezett, amelynek végén 1872-ben kapta meg az egyetem az ingatlan Reáltanoda utcai részét. Eredetileg ide nézett volna az épület főhomlokzata is, amely csak az építkezés során került át a mai Ferenciek terére.

A könyvtár terveit Szkalnitzky Antal készítette, aki több épületet is tervezett a kultuszláncnak. A terveket 1873-ban szignálta, az elkészült épületet 1876 tavaszán nyitották meg. A kivitelezés irányítását és befejezését

betegsége miatt társa Koch Henrik vette át. A kőműves és kőfaragó munka kivitelezését Wechseltmann Ignác látta el, míg az asztalosmunkákért Gregersen Gudbrand felelt. A vasszerkezeteket két cég szállította; Oetl Antal mellett a Schlick-féle vasöntőde. Marton Lajos pozsonyi üzemében gyártották a könyvraktárak kovácsoltvas könyvszekrényeit.

A könyvtár rendeltetésére az épületen feliratok és allegorikus ábrázolások is utalnak. Az előcsarnokot és az olvasóterem mennyezetét tartó boltíveket Lotz Károly, míg a két utcára néző homlokzatot Than Mór sgraffitói díszítik. Ezeknek kivitelezését Teuchert Károly végezte.

Magyarország első kizárólag könyvtárnak emelt épü-

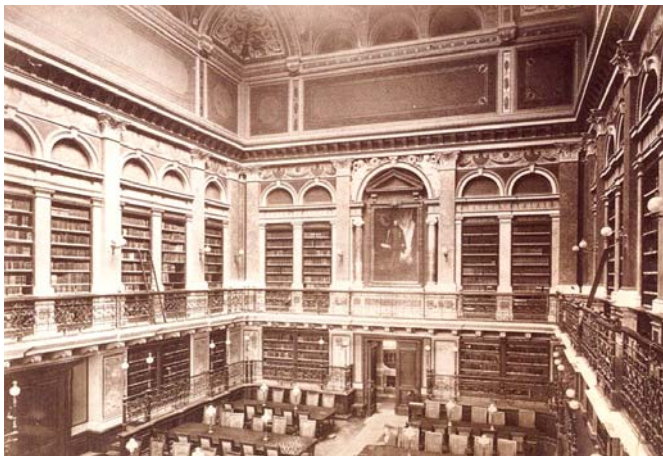
A magyar kir. tud. Egyetem könyvtárának homlokzati tervrajza (BFL)

lete főhomlokzata öt-, míg mellékhomlokzata tizenegy tengelyes. A főhomlokzat és a Reáltanoda utcai szárny találkozásánál emelt kupolával az építész mintegy válaszol Ybl Miklós Pesti Hazai Első Takarékpénztár székházának manzárd-kupolás városi téralakítására. A második emelet ablakközeiben sgraffito festmények, felettük medaillonba foglalt portrék, míg alattuk téglalap alakú festett táblák láthatók.

Az épület földszintje kváderezett, a középrizalitban három félköríves lezárású kapu nyílik. A két szintet összekapcsoló félköríves záródású ablakok mögött húzódik a nagy olvasóterem. A könyvtár főbejárata két oszlopsorral három hajóra osztott előcsarnokba nyílik, innen vezet az egykarúból kétkarúvá alakuló baluszteres korlátú díszlépcső az emeleti kétszintes nagyolva-

sóba. Az előcsarnok oldalfalainak lunettáiban hat Lotz sgraffito ékeskedik, mintegy folytatásaképpen a homlokzatot díszítő képeknek.

A százötven férőhelyes, huszonezer kötet befogadására alkalmas olvasó az ablakokon kívül vasszerkezetű üvegtetőn át jut fényhez. Ez a karzatos megoldású teremkönyvtár a barokk korban alakult ki, amely a raktár és az olvasóterem funkciókat egyesítve igazán megnyerő teret képez. A könyvállomány tekintélyes része azonban a földszinti és az első emeleti vasvázás rendszerű raktárakban található. A kor legjobb technikai megoldását követte itt az építész, hasonlóan modernnek voltak a felvonók. A könyvtár központi fűtéssel, és ehhez csatlakozó szellőző rendszerrel rendelkezett, az építés idejében saját teleg-ráfa is volt.

A könyvtár olvasóterme (Fotó: Klósz György, 1896 előtt – BFL)

Szkalnitzky Antal

1836-ban a Baranya megyei Lakon (ma Geresdlak) született. Édesapja Albrecht főherceg birtokán jószágigazgató. 1846-tól a pécsi cisztercita gimnáziumba járt. Öt osztály elvégzése után Prágába került, ahol három évet tanult az ottani főreális-kolában. 1854 és 1857 között a bécsi Polytechnikum hallgatója. Az építészet mellett festéssel is foglalkozott.

1857-ben Berlinbe, az Építészeti Akadémiára került tanulmányainak elmélyítésére.

Berlini évei alatt többfelé utazott. Részben a porosz kormány, részben saját költségén járt Münchenben, Szászországban, Kelet-Poroszországban. 1858-ban Berlinből Bécsbe, majd egy nagyobb, több országot érintő körutazásra indult. 1859-ben ezüstéremmel

zárta berlini tanulmányait, közben több pályázaton is sikerrel szerepelt.

1859-ben egy évet Párizsban töltött. Magánépítészek irodájában dolgozott és az École des Beaux-Arts előadásait hallgatta. Majd négy hónapos tanulmányutat tett Franciaországban és Angliában. A 24 éves, széleskörűen képzett építész 1860-ban érkezett vissza hazájába. 1862-ben feleségül vette építész társának, ifj. Koch

Szkalnitzky Antal (Vasárnapi Újság)

Henriknek a húgát, Koch Antóniát. A két építész társulása 1863-ban indult. 1864 és

Kulturális Örökség Napok Újpesten

Negyedik alkalommal vettek részt újpesti intézmények az európai rendezvényesorozatban. A lassan nálunk is hagyománnyá váló program egyre több látogatót vonz Budapest belső kerületeiből, vagy éppen Kispestről, Pesterzsébetről.

2006-ban a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal felkérésére az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény szervezésében először szerveztünk látogatást a Városháza és az Újpesti Kéttannyelvű Műszaki Szakközépiskola épületének megnyitásával. A következő évben a Városháza mellett a Váci úti Vízmű telep és az Eggek Királynéja plébánia templom csatlakozott a programhoz, tavaly a Clarisseum Szent István plébánia templom mellett a fő attrakció a Megyeri Híd Bemutató Központ programja lett.

Idén a rendezvény központi témája a szakrális terrek bemutatása volt, a Szakrális Művészeti Hetek programjaival karöltve. Vasárnap Újpesten az Eggek Ki-

rálynéja főplébánia, a Belsővárosi református plébániatemplom, az Újpesti Zsinagóga mutatkozott be a látogatóknak. Rézfúvós- és orgonakoncert, szakvezetés várta minden épületben az érdeklődőket. A két nap alatt közel ezer embert láttak vendégül.

A folyamatosan növekvő látogatói létszám mutatja, hogy kerületünk lakói mellett egyre többen látogatnak el hozzánk a főváros más részeiről, illetve a környező településekről is. Ezen a napon nem ügyet intézni vagy dolgozni jöttek el a közeli településekről idelátogatók sem.

A szeptember 19–20-i hétvége sok ember önkéntes munkáját igényelte, a szervezőktől a résztvevő művészekig. Ezúton köszönjük meg a helyállást Horváth Zoltán atyának, Lóránt Gábor lelképásztornak, Szerdócz Ervin rabbinak, valamint Koronka Lajos igazgatónak és segítőinek.

Szöllősy Marianne

Szkalnitzky Antal

1870 között a budai politechnikum tanára. 1865-ben az Akadémia levelező tagjának választották.

1870 és 1874 között csőd-eljárás indult cége ellen. 1873-ban a bécsi világkiállításon művészeti érmet nyert az Oktogonon emelt épületeivel. Az agysorvadás azonban egyre inkább elhatalmasodott szervezetén. Felvidéken történt gyógykezelés után a lipótmezei tébolydában, 1878-ban érte a halál.

Művei: a Magyar Tudományos Akadémia palotájának művezetése (1861–1865), a

debreceni színház (1861–1865), a pesti Állatkert épületei (1866), a hajdúhadházi református templom (1868–1872), a Hungária Nagyszálló (1868–1871) épülete a Duna-parton, ugyanitt a Thonet-udvar (1869–1871), a pesti főposta- és távirtda épülete (1869–1873), az aradi színház (1871–1874), a székesfehérvári színház (1871–1874). Állami megbízásai közül: a szegedi főreáltanoda (1871–1873), az élettani intézet (1873–1875), a Nemzeti Színház átépítése és bérháza (1873–1875).

H.V.

Újpest-Belsővárosi Református Templom

IV. kerület, Szent István tér 24.

Az 1873-ban alapított református egyházközség elhatározta, hogy templomot épít. 1875-ben az országos gyűjtés során összegyűlt pénzből Károlyi Sándor gróftól megvásárolták a mai egyházi telket. Ekkor már Mándy Lajos látta el a helyettes lelkészi teendőket. A templom tervezésével Huber Antalt bízták meg.

1878. szeptember 29-én Sipos Pál főesperes felszentelte a klasszicizáló stílusban épült templomot, 1879-ben a lelkészlakás is megépült. Az újpesti református egyházközség 1895-ben lett önálló és Mándy Lajost is rendes (önálló) lelkésszé választották.

1929-ben felépült a gyülekezeti ház, 1932-ben bővítették a templomot, 1935–1937 között a lelkészlakra is emeletet építettek. A templom tornyát 1941-ben megemelték, ekkor helyezték el itt az 1926-ban közadako-

Tornyát 1941-ben emelték meg (Fotó: Kovács Ivánné)

zásból öntetett két harangot, és ekkor épült a templom elé a timpanonos oszlopcsarnok. Így alakult ki a ma is látható homlokzat.

1977–78-ban a templomot kívül-belül felújították, az újjáépített gyülekezeti ház 1966 májusában készült el. (Részlet az Újpesti Virtuális Múzeum anyagából.)

Iványiné Konrád Gizella

A templomot 1977–78-ban újították fel (Fotó: Kovács Ivánné)

Huber Antal József

1846-ban, Pozsonyban (ma Bratislava), az ott élő kiterjedt Huber család tagjaként született, 1916-ban Budapesten halt meg. Főbb terveiként az Újpest-Belsővárosi református templom, és kastélyrekonstrukciók (Bajmóc – ma Bojnice, Szomolány – ma Smolenice) említhetők. Közreműködött az 1896-os millenniumi kiállítás történelmi főcsoportja anyagának rendezésében, 1903-ban belépett a Magyar Iparművészeti Társulatba.

Falk-ház – Fehér Kereszt fogadó

I. kerület, Batthyány tér 4.

Egyemeletes, rokokó homlokzatú épület néz a Batthyány tér felé. A ház kétudvaros, hátsó kijáráttal bír a Gyorskocsi utcára. A 18. században még két telekből és épületből állt. Az északi korbarokk, ez már 1744-

Falk Ferenc már a két telken egybeépült palotájában tartja – Mária Terézia szigorú báli törvényeit betartva – a farsangi bálakat, táncmulatságokat, és hangversenyeket. A fogadóban Bihari János verbunkosa volt a

A legjelentősebb vízvárosi védett épület (A szerző felvétele)

tól Falk Pál tulajdona volt. A déli ingatlant 1766-ban testvére Falk Ferenc üzletember vette meg egy mézeskaláccsostól. Falk Ferenc volt a városi serfőzde és a hajóhíd bérlője, ami igen jó jövedelmet biztosított számára. Később örökölte a másik oldalt is, és egybeépíttette az 1770-es években. Ekkor már rokokó stílus a főhomlokzat. Az udvari szárnyak is ez időben alakultak ki: a déli kosáriríves árkádos egyemeletesre, míg az északi függőfolyosós kétemeletesre. Mindkét udvarban a függőfolyosók boltozottak.

Falk Pál ebben az épületben nyitotta meg 1730 körül a Fehér Kereszt fogadját a Felsővásár (ma Batthyány) téren. Eleinte német, később rövid ideig magyar nyelvű színházi előadásokat is tartottak itt. A középső traktusban nagy, díszes báltermet alakítottak ki.

közkedvelt, akinek zenéjét Beethoven is megszodálta. Bihari játszott Pozsonyban és Bécsben is. II. József kétszer is (1783-ban és 1784-ben) megszállt a fogadóban. (A krónika szerint már 1777-ben is járt itt, és az éppen kigyulladt Aranyhajó fogadó oltását irányította.) A király nagy hatással volt Falkra, aki halála után 100 ezer forintot a királynéra hagyott 400 ezres vagyonából, de támogatta a napóleoni háború rokkant katonáit, a táncmulatságok bevételeiből a városi szegényeket is segítette. Casanova a budai fürdőkhöz gyógyíttatta magát. A Tabánban bérelt lakást, de valószínű itt is megfordult. (Giacomo Girolamo Casanova 1725–1798, Vencében született író és kalandor. Franciaországban útmutatásai szerint vezették be a lottójátékot, mely nagy

hasznot hozott a királyi udvarnak. Élete végén a cseh Wallenstein család könyvtárosa volt.)

A fogadó 1819-ben bezárt. Lakói voltak még az épületnek: 1816-ban Eckermann József építőmester, aki Gyorskocsi utcai oldalt bírta, míg az első traktust Diestinger József ácsmester szerezte meg. 1852-ben Fischer Jakab vette meg, aki bőrfeldolgozással foglalkozott. A padláson mindig száradtak a kikészített bőrök. Fia, Fischer Sándor a magyar irodalom különös alakja. Elsőnek fordította le saját, német nyelvűre Madách Ember tragédiáját. Fischernek Hauszmann Sándor csatornázási munkákat végzett. 1870-ben Iványi János csemegekereskedése nyílt meg itt a Tengerészhez cégtáblával. 1882-ben Kaesz Antal, 1934-ben Dános Árpád a tulajdonos. 1912-ben itt volt Tóth Gyula vaskereskedése. A II. kerületi Iparoskör is bérelt helyiségeket. A házat két nagy árvíz – 1838 márciusában és 1876 februárjában – alaposan elöntötte. 1880 körül az asztalosmunkákat eklektikus stílusúra cserélték. 1902-ben Hofhasuer Elek a hátsó kaput kiszélesítette. Régebben, az itt működő bárt Casanováról nevezték el. Ma a tér felőli oldalon a földszinti helyiségekben étterem működik.

A Falk-ház Batthyány téri főhomlokzata tizenkét-tengelyes, melyből háromtengelyes középrízalatt emelkedik ki. Gazdag rokokó levélornamentikában végződő falsávok tagolják. A mezőkben három félköríves ablak nyílik, felette ökörszem ablakokkal. Az egyszerű övpárkány-szalag az egész homlokzaton végigfut. A bejárat kőkeretes, kosáriríves kapu. A jobboldali erkély barokk, a baloldali rokokó, kovácsoltvas mellvédáccsal készült, és kőkonzolon nyugszanak.

Mindkét oldalon két-két szoborfülke mélyed a falba, valószínűleg terrakotta vázák helyei voltak.

A kapu alja a tér felől fiókos, dongaboltozatos. Háromkarú lépcső vezet az emeletre, klasszicista korlással. A két udvar között a földszinten kétmezős, cseh-süveg-boltozatos átjáró nyílik. Az udvarnak páratlan hangulata van. A vízvárosi védett épületek közül ez a legjelentősebb. A hátsó traktus egyszerűbb kivitelű. A második világháború idején az épületben sok kár keletkezett. A restaurálás – Borsos László, 1954–55 – során az elavult köveket harashti keménymészkekre cserélték, míg a sósokúti mészkekből készült konzolokat acélbetéttel megerősítették.

Horváth Péterné

Budapest rejtett kincsei

• folytatás az első oldalról

szakrális terek témakörre építették fel. Azonban Budapesten is az egyházi létesítmények mellett sok világi épület volt látogatható ezen a két napon. Az önálló intézmények bemutatói mellett a kerületi rendezvényeket a kerületi önkormányzatok fenntartásában műkö-

dő kerületi helytörténeti gyűjtemények, múzeumok koordinálták. Lapunk mellékletében a történelmi városmagnak (I. és V. kerület) a 2009. évi Kulturális Örökség Napokon bemutatott épületei mellett más kerületek – kiemelten egy peremkerület, Újpest – bemutatott épületeibe, rendezvényeibe is betekintést adunk.

Budai Vigadó

• folytatás az első oldalról

I. és II. kerület fővárosi képviselői a telken létrehozandó vigadószerű épület érdekében memorandumot nyújtottak be Budapest székesfőváros vezetéséhez.

A fővárosi közgyűlés 1894-ben a II. kerületi Corvin téren létrehozandó Budai Vigadó építéséről hozott döntést, melynek alapterületét a már székesfővárosi tulajdonban lévő katonai szertár, valamint a szomszédos két telek megvásárlása adná – utóbbiakat két év múlva, kisajátítás útján tudták megvenni.

Nyilvános tervpályázatot írtak ki 1896. október végi határidővel a Budai Vigadó terveinek elkészítésére. A benyújtott 12 pályázatból a székesfővárosi közgyűlés 1897. március 10-én hozott határozata alapján Kallina Mór és Árkay Aladár „Fő utca” jellegű közös pályázata nyerte el az első díjat, és a bíráló bizottság által javasolt módosításokkal ez lett a Budai Vigadó építési terve.

Az építést 1898 tavaszán kezdték el, 1899 őszén az épület belső berendezésével foglalkoztak. Nyolcszáz négyszögölnyi területen épült föl az arányaiban mértéktartó, homlokzatával és főbejáratával a Corvin térre nyíló épület. Oldalszárnyai az Iskola utcára és a Fazekas térre néztek, az épület háta a szomszédos házakhoz kapcsolódott.

1900. január 30-án nyílt meg budai közművelődés új palotája. Elegáns homlokzat, tágas előcsarnok, kényelmes lépcsőház várta az ide jövőket. Az első emelet 350 négyzetméteres díszterme elegáns kivitelű volt, jobbról és balról két empire stílusú kisterem kapcsolódott hozzá. A dísztermet 270 izzó és há-

rom nagy ívlámpa világította meg. A kor szokása szerint alkalmazott óriási falitükrök, a szecessziós díszítés és Pauli Erik freskói (az Est és a Reggel) minden belépőre nagy hatást gyakoroltak. Az épület első emeletén, az Iskola utcai oldalán működő, bordóvörös színű fával és azonos színű falikárpittal burkolt, fényűző berendezésű nagy étterem egyidejűleg 400 vendéget fogadhatott. Az épület dísztermét többféle célra használták: estélyek, egyesületi közgyűlések, ünnepi fogadások, politikai gyűlések, képviselőválasztások, stb. mellett a budai komolyzenei élet egyik központjaként működött

A Budai Vigadó megnyitása, 1900
(Fotó: BTM, Kiscelli Múzeum)

Az első emeleti vigalmi helyiségek mellett a Budai Polgári Kör által bérelt, mintegy

500 négyzetméter alapterületű egyesületi helyiségek voltak. A Bu-

Kallina Mór és Árkay Aladár

A Budai Vigadó tervezésekor, 1896-ban 52 éves Kallina Mór (1844–1913), a morvaországi Gross-Bitteschben született. Az értelmiségi pályára nem családi hagyományt követve lépett, apja és nagyapja egyaránt cserzővargaként dolgozott. Kallina a prágai német műegyetem elvégzése után 1869-ben a bécsi Képzőművészeti Akadémia hallgatója. Bécsben kezdett el dolgozni. 1870-ben közreműködött a pesti Rombach (ma Rumbach Sebestyén) utcai zsinagóga terveinek kidolgozásában, majd társa, a szintén kezdőnek számító Otto Wagner megbízásából az építkezés irányítója lett. Két évig vezette az épület kivitelezését, és részleteinek kidolgozása is Kallinát dicséri. Budapestre költözését a pesti zsidó hitközség gazdag tagjainak köszönhette, akik sorra bízták meg bérpalotáik tervezésével. A Budai Vigadó építését megelőző évtizedben már a hazai arisztokrata családoktól és reprezentatív köztisztviselőknek is jelentős tervezési/építési megbízásokat kapott.

Temesvári születésű fiatal vejevel közösen, az 1896-ban még 28 éves Árkay Aladárral (1868–1932) készítette a Budai Vigadó tervét. Árkay 1874-ben családjával Pestre költözött. Édesapja jómódú mulakatos mesterként kisebb vasgyárat és öntödét üzemeltetett – több Sugárúti (ma Andrassy út) ház kovácsoltvas kapuja ma is őrzi emlékét. A pesti Műegyetemre 1886-ban iratkozott be. Párizsi tanulmányútja után az 1890-es évek elején a bécsi Ferdinand Fellner és Hermann Helmer színházépítő irodánál szerez kivitelezési tapasztalatot, majd a fővárosba visszatérve Hauszmann Alajos alkalmazza a budavári Királyi Palota rekonstrukciójánál. Megismerkedik Kallina Mór és felesége, Schmidt Anna egyik lányával, Kallina Irmával, akit feleségül vesz. A családi visszaemlékezések alapján 1894–95-ben Kallina Mór már a vejevel, Árkay Aladárral közösen létrehozott építész irodában dolgozik. Árkay Aladárnak későbbi, a 20. század első évtizedeiben végzett kiemelkedő munkássága az építészettörténet által jól ismert.

G.T.

III → dai Vigadó földszintjén egy kávéház és egy vendéglő, valamint a Fő utcára nyílóan négy kis üzlet is létrehozásra került. Második emeletén kialakított bérlakásai felére jelentkezett csak bérlő, ezért itt kapott helyet a budai anyakönyvi hivatal és a Budai Könyvtár Egyesület közkönyvtára.

1943 őszén ideiglenes használóként a Budai Vigadóba kerültek az Országos Hadigondozó Hatóság központi irodái. Az épületben csupán a II. emeleten működő II. kerületi állami anyakönyvvezetőség, valamint a bérlakások és a földszinti üzlethelyiségek bérlői maradhattak.

Az ostrom alatt jelentősen sérült épületet 1946-ban használhatóvá tették. 1947

februárjától az első emeleti vigalmi helyiségekben a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt mozija (Budai Vigadó Filmszínház) működött. 1948 novemberében az épületet életveszélyessé nyilvánították, és a mozit bezárták.

A Budai Vigadó a székesfőváros tulajdonából 1953-ban állami tulajdonba lett átírva, de már 1952 augusztusában a Népművészeti Intézet és a Népi Együttes székházaként került már említésre – az átírást követően is ez a két intézmény került a Budai Vigadó épületének kezelő szerveként felüntetésre.

A Corvin téri palota napjainkban, a két említett intézmény jogutódjain, a Magyar Művelődési Intézet és

Képzőművészeti Lektorátuson valamint a Hagyományok Házán túl több társadalmi szervezetnek is otthont ad, melyek egyharmada ma is a népi kultúrához kapcsolódik. A lepusztult, méltatlanul elhanyagolt épület teljes külső felújítását 2006–2007-ben végezte el az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatásával a néhai Budai Vigadót használó két intézmény.

Gábel Tibor

A Budai Vigadó díszterme, 1900 (MÉM)

Budapest templomai

Ferencváros, IX. kerület

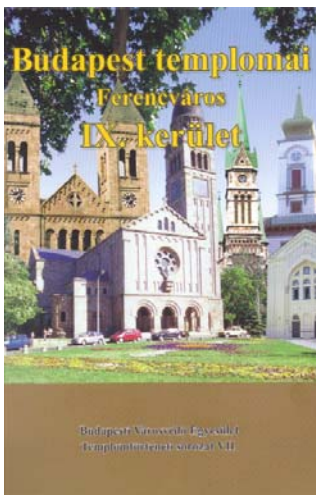
Kiválóan szerkesztett, alaposan megtervezett kiadvánnyal van dolgunk, melyben a népes szerzőgárda által összegyűjtött és megírt információk, adatok pontosan, mégis olvasmányosan, könnyen érthetően kerültek a kötet oldalaira. Az illusztrációs anyag egész egyszerűen lenyűgöző: gyönyörű képek, archív fotók, festmények, grafikák és mai fényképek kerültek teljes harmóniában egymás mellé, remekül egészítve ki az egyes templomok leírását.

Szeretném külön is jelezni a mai fényképek készítőjének nevét: *Keszegh István* munkája kiemelkedő. A kötetéről szólva természetesen meg kell említeni, hogy az alkotók a teljesség igényével láttak munkához, térképezték fel a ferencvárosi templomokat és írták meg azok rövid ismertetését. A Kálvin téri református templom, a Bakáts téri Assisi Szent Ferenc templom, a Gát utcai Kanízus Szent Péter templom, az Üllői úti Örökimádás templom, a Páva utcai

zsinagóga vagy éppen a Haller téri és az Ecseri úti katolikus templom sokak számára ismerős lehet.

Kevesen tudják azonban, hogy található a kerületben még unitárius templom, bolgár ortodox templom, evangélikus egyházközség, s több kisebb kápolna is. A könyv szerzői mindegyiknek utána jártak, s eljutottak még olyan, kiesnek kevésbé mondható tájra is, mint a Gubacsi út és Hentes utca vidéke, az egykori ferencvárosi ipari övezet kellős közepe, ahol is a Szent Borbála kápolna található. Jómagam idestova tíz éve foglalkozom Ferencváros történetével, de bevallom, még sosem jártam a Szent Borbála kápolnában. Hamarosan pótolom ezt a hiányosságot, az útra pedig mindenképpen magammal viszem a Budapesti Városvédő Egyesület kiadványát is.

Gönczi Ambrus

Igazi hiánypótló kiadványt vehet kezébe a budapesti templomok története, építészeti sajátosságai, szépsége iránt fogékony olvasó. A Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti Csoportja *Fabó Beáta* vezetésével immár hatodik alkalommal készítette el egyik fővárosi kerületünk templomait, kápolnáit, imahelyeit bemutató ismeretterjesztő könyvecskéjét, s azt hiszem, aki átlapozza, vagy végigolvassa, egyetért a megállapítással: minden igényt kielégítő kötet született.

Erdős Renée Ház

A Kulturális Örökség Napokon a XVII. kerületi Erdős Renée-Ház – Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóteremben szeptember 19-én délután 4 órai kezdéssel *Ádám Ferenc* történész-muzeológus Rákosmenti templomai, *Hódos Mária* művészettörténész Zsinagógaépítész, zsinagógák Rákosmentén, *Debnár László* tanár A rákosligeti evangélikus templom építéstörténete, és végül *Millisits Máté* történész/művészettörténész Rákosmenti harangok, útmenti keresztek címmel tartott előadást.

Egek Királynéja Főplébánia Templom

IV. kerület, Szent István tér 13.

Az újpesti katolikus hívek gondozását 1845-ig a dunakeszi plébánia látta el, majd a fóti plébánia joghatósága alá kerültek. Miután a település lakosainak száma gyorsan nőtt, gróf Károlyi István 1868-ban Újpest központjában templom és paplak építésére telket adományozott. 1869-ben elhatározás született, hogy a váci püspökhöz kérelemmel fordulnak önálló egyházközség alakítása és megfelelő felhatalmazással rendelkező káplán kiküldése érdekében. Így került Újpestre Villásy István kosdi káplán, akit rövid idő után Illek Vince plébánosi jogokkal felruházott káplán követett. Megalakult az önálló újpesti egyházközség, Illek Vince állandó tartózkodási helye is Újpest lett.

1871-ben Peitler Antal váci püspök először béralt Újpesten – ezt kihasználva a helybeliek elérték, hogy a püspök és a gróf megígérték egy új plébánia és iskola építésének anyagi támogatását. 1873. május 1-jén aztán beköltözött az új épületbe a pap, a kántor, a tanító és az egyházi.

1874 februárjában gróf Károlyi István lemondott kegyúri jogairól és a király – az újpesti hívek kérésére – ezt az egyháztanácsra ruházta át. Világossá vált, hogy a közel nyolcezer katolikusnak új, megfelelő méretű templomot kell építeni. A hely már megvolt, csak a pénz hiányzott. Illek Vince már 1873-ban saját felelősségére, miniszteri engedéllyel sorsjátékot szervezett, amiből 20 000 forint gyűlt össze. 1875. április 4-én a váci püspök Illek Vincét nevezte ki Újpest első plébánosává.

1875. szeptember 20-a nagy nap volt az újpestiek életében – megkezdődött a

templom építése. Néhány hónap elteltével azonban váratlan fordulatot vett az építkezés. A püspök és a gróf is elálltak korábbi ígéretüktől, és nem folyósították a kilátásba helyezett támogatást. Úgy tűnt, hogy az egész újpesti templomépítés megfeneklett.

Károlyi fia és örököse, gróf Károlyi Sándor 1880. február 25-én értesítette az egyháztanácsot, hogy vállalja a templom felépítését, ha az a tervzettől eltérően kisebb lesz. Végül is 52 000 forint költséggel, Bachmann Károly újpesti építész tervei alapján – torony és oldalhajók nélkül – tető alá került az épület és 1881. november 25-én az „Egek Királynéja” tiszteletére felszentelték a templomot.

Oldalhajói 1908-ban épültek

Az épület belső berendezésére pénz nem jutott, a temetőkápolnából hozták át a padokat és az egyszerű oltárt. Illek Vince azonban nem nyugodott bele ebbe a

helyzetbe, saját költségén, 4000 forintért új oltárt készíttetett, melyet 1886. Karácsonyán felszenteltek. A

tornyot – Kauser József fővárosi műépítész tervezte – két évvel később, 20 000 koronáért építtették fel és a Károlyi-család szép ajándékként négy harangot helyeztek el az 51 méter magas épületben.

1908-ban Zák Lajos újpesti építész tervei alapján kibővítették a templom épületét két oldalhajóval. Ennek színes üvegablakait újpesti családok ajándékozták, valamint Andrejka József szobrászművész alkotásaival díszítették. A ma is használatban lévő orgonát 1910-ben vásárolták meg.

A második világháborút követő évek nem kedveztek az egyháznak, javaik nagy részét államosították, szervezeteik

A templom építői

Bachmann Károly (1844–1924) műépítész 1873-ban alapította meg tervező irodáját Újpesten. Tervei alapján épült az újpesti főplébánia temploma mellett a megyeri Jézus Szíve kápolna, Istvántelken 71 villa, és számos újpesti gyár üzemcsarnoka. Vidéken a szegedi honvédlaktanya, a lajosmizsei, kistarcsai és kerepesi katolikus templom tervei fűződnek nevéhez. 1908-tól fia, Bachmann Antal vette át apja munkáját. Bachmann Károly sírja az Újpest-kertvárosi Szent István-plébánia templomának kriptájában található.

Kauser József (1848–1919) műépítész a főplébánia templomtornyát tervezte. Az utóbbi években építészek között felmerült az a gondolat, hogy nem Bachmann, hanem Kauser tervezte volna a templomot is. Budapesten, Zürichben és Párizsban végezte tanulmányait; a párizsi Opera al-

kotójának, Garnier-nek a tanítványa volt. Budapesten Ybl Miklós halála után, 1891-től megbízták a Bazilika belső terének kialakításával. Legfontosabb épületei: a józsefvárosi jezsuita Jézus Szíve-templom, a Török Pál utcai művészeti szakközépiskola és a mellette álló református főgimnázium, a Sancta Maria leányiskola, a Szent László Kórház és az új Pallas Nyomda.

Zák Lajos (1870–1933) építész tanulmányait a pesti műegyetemen végezte. 1898-ban szerzett építőmesteri képesítést. 1897-től a fővárosi vízművek alkalmazottja, 1927-től műszaki felügyelője. Nevéhez fűződik a fővárosi vízművek valamennyi magas-építményének terve. 1908-ban az újpesti főplébánia templomát is tervei alapján bővítették. Sírja is Újpesten, a Megyeri úti temetőben van.

K.G.

működését betiltoták. Az újpestiek azonban a nehéz körülmények között is hűségesek maradtak egyházukhoz, gondoskodtak templomukról és lelkészeikről. A hitélet folyamatosságát biztosítva szervezték az ifjúság hitoktatását, az idős rászorultak lelki gondozását. A hatvanas években megtörtént a templombelső felújítása és a II. Vatikáni Zsinat előírásai szerinti liturgikus tér kialakítása, a szembemiséző oltár elhelyezése. Később több alkalommal, szakaszosan valósultak meg külső és belső felújítások. A 128 éves újpesti főplébánia templom az újpestiek egyik büszkesége. Arra emlékeztet minket, hogy nincs olyan nehézség, amin hűséggel és hittel nem lehetne úrrá lenni.

Kadlecovits Géza

A Made in Brass együttes a Kulturális Örökség Napokon

Hickisch-ház – Négy évszak ház

I. kerület, Batthyány tér 3.

A régi Felsővásár téren áll Falk háza mellett ez a halványlilára festett copf stílusú épület. A régi ház már a Matthei-térképen is jelölve

id. Eckermann József a tulajdonos. A homlokzati domborművek arra utalnak, hogy 1830 körül a ház egy szőlősgazdáé lehetett.

Ekkoriban ez cégérként is jelezte a borkimérest. 1899-ben Balásy Antal, 1912-ben Víg Béla, 1934-ben dr. Richter Richárd voltak a tulajdonosok. A második világháborúban találat érte. 1956-ban Várnai Dezső építész gondosan helyreállította, és azóta műemlék.

Az épület a 18. század végén divatos, copf dekorációs jegyeket hordozza. Ez a stílus a rokokó és a klasszicizmus között terjed el, XVI. Lajos francia királyról neveztek el.

A hátsó Gyorskocsi utcai szárnyat és telket, ami 1945-ben pusztult el, már fallal leválasztották. A tér oldali rész földszinti bejárata mélyebben van, mivel a Fő utcát többször is feltöltötték – 1872-ben 93 centiméterrel.

Ma a kapu kétszárnyas, szögletes kovácsoltvas kilincsel. Valaha kocsival is bejárhattak. A ház homlokzata négytengelyes, emeletenként övpárkányokkal. Az elsón levéldíszes ion lizénák, a másodikon egyszerű falsíkok. Az ablakok kétszárnyasak, szalagkerettel. A homlokzat fő ékessége a föld-

szint feletti övpárkány széles díszében, téglány alakú, négy évszakot puttókkal ábrázoló dombormű – balról jobbra a Tavasz, a Nyár, az Ősz és a Tél. Az udvar körülépített, ma szűkös, a falak vastagok, a kapualj téglával burkolt, csehsüveg-boltozatos. A lépcsőházba háromkarú kőlépcső vezet. A lépcsőház tetején a tömörlemezű padlásajtót andráskereszt erősíti.

Horváth Péterné

Copf stílusú, középkori eredetű ház

van, több korabeli metszeten is feltűnik. Tulajdonosa, Hickisch Kristóf kőműves mester, az egyemeletes épületet 1794–95-ben kétemeletesre építette át.

A középkori eredetű házat Hickisch Kristóf kőműves mester vásárolta meg a Jakocsevics családtól 1793-ban, és itt lakott családjával haláláig, 1809-ig. 1816-ban

Hickisch Kristóf

1756-ban született a csehországi Szlojnicban és 200 éve, 1809-ben hunyt el Budán. 1784-ban vették fel a budai polgárok sorába, a következő esztendőben már budai építőmesterként említik. Munkái közül említhető a várbeli Kármelita templom 1786–87-es átalakítása Várszínházzá. A műszaki terveket Kempelen Farkas készítette. Mivel neki nem volt építőmesteri végzettsége, Hickisch Kristófra több feladat hárult, mint a kivitelezés, főleg a homlokzat kialakításánál. A krisztinavárosi Havas Boldogasszony templom 1795–97-es építése – azóta átalakították, Marczibányi István palotája (Budai Vár, Dísz tér 8, ma új épület van a helyén) és menháza 1805-ben a Fő utca 41–43. szám alatt szintén nevéhez fűződik. 1804-ben a Szent Anna templom felújítási munkálatait vezette, felszentelése 1805-ben volt. Az Újlaki templom főoltárát is Hickisch építette 1799-ben, a szobrász Held Frigyes. A Fő utca 68. helyén álló egykor Három Nyúl és a közelében lévő Zöld Szőlőfürt nevű vendégfogadókat átalakította kaszárnyának. A terveket Dankó József kőműves mesternél rendelték meg, de a kivitelezést Hickisch Kristóf építőmesterre bízták. A munkák kétszáz éve, 1809-ben készültek el – a kaszárnyát 1920-ban bontották le. És ne feledjük ki ma is álló saját házának átalakítását, a Batthyány tér 3. szám alatt.

H. P.

Egykor palota, ma egyetem

VIII. kerület, Pollack Mihály tér 3.

Az egykori Festetics-palota ma az Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem otthona. Az épület a teljes körű felújítás után 2003-ban kettős funkcióval nyitotta meg kapuit. Egyrészt oktatási intézmény, másrészt reprezentatív terei számtalan rendezvénynek adnak otthont, különösen a csodálatos szépségű tükörterem.

1862-ben készültek el Ybl Miklós tervei a városi palotára, amely az első volt a később kialakuló mágnás-negyedben. Az építető gróf Festetics György az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke. Yblnek a palota szomszédságában, a Bródy Sándor utca 14. szám alatt áll egy másik műve, egy palotabérház, amelyet tíz évvel később Degenfeld-Schomburg Imre grófnak emelt, illetve a tér túloldalán Károlyi Alajos (Lajos) palotája is az ő alkotása. A

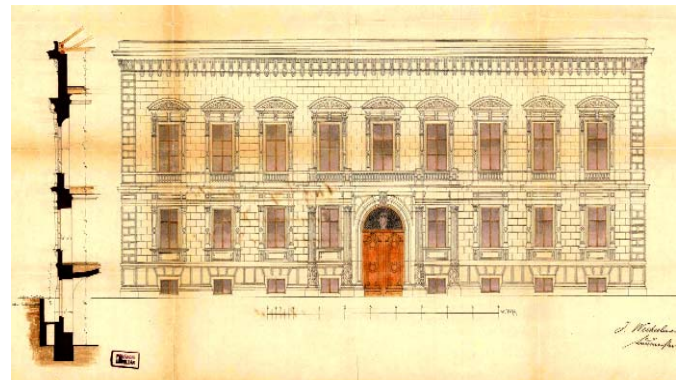
második világháború pusztításáig a téren álló épületek mindegyike a nagy építész keze nyomát dicsérte. A Nemzeti Múzeum mögötti házsorból már nem látható a Nemzeti Tornacsarnok és a Nemzeti Lovarda.

Az egyemeletes neoreneszánsz palota, még romantikus elemeket is mutató főhomlokzatával a tér felé fordul. A kilenc tengelyes főhomlokzatot a lábazati és koronázó párkányok, valamint a sarokrízalitok fogják össze. A középtengelyben nyíló faragott tölgyfa kapu felett három tengelyre terjedő kovácsoltvas mellvédű erkély látható. A tíz tengelyes oldalhomlokzat kialakítása követi a főhomlokzatét. A palota kivitelező építőmestere – mint oly sok más Ybl épületnél – Wechselmann Ignác, aki a beadványi tervet is szignálta. A kapualjból nyíló földszinti te-

rekben a férfi lakosztály, köztük a dolgozószoba kapott helyet. Az emeleten a női lakosztály és a reprezentatív terek voltak. A magánélet helyszínei a Bródy Sándor utcai oldalt foglalták el. Itt voltak a hálók és a gyermekszobák is. A térre néző bejárattal szemközt a kiszolgáló funkciók, az istállók, a személyzeti szobák, a kapualj másik oldalán is ehhez hasonló rendeltetésű terek, konyha, tálaló, raktárak

húzódtak. Az első emeleti tükörterem a francia barokkot idézi, míg a fölépcsőház klasszicizáló későbarokk. A tükörterem napjainkban koncerteknek, rendezvényeknek ad otthont.

Az épület 1933-ig szolgált eredeti rendeltetésében, majd Festetics Tasziló halálát követően a főúri palotát a magyar állam megvásárolta. 1941-től a Teleki Pál Történettudományi Intézet, majd a Kelet-Európai Tudományos Intézet, az Országos Széchényi Könyvtár, illetve az Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A Festetics-palota homlokzati terve, 1862 (BFL)

Székesfehérváron, 1814-ben született. Az osztrák eredetű család a 18. század első felében telepedett le Magyarországon. Bécsben elvégzi a Polytechnikum két reáliskolai, majd négy felsőbb osztályát. Hazatérve 1832 és 1836 között a klasszicizmus legkiválóbb mestere, Pollack Mihály mellett dolgozik rajzolóként. A céhes képzés részeként előírt vándorlását

Ybl Miklós

Bécsben Heinrich Koch irodájában rajzolóként kezdi, majd közel négy éven át a prágai Kinsky-palota építészvezetője. 1840 és 1841 között Münchenben tanul, majd még ugyanebben az évben három hónapot tölt Észak-Olaszországban. Vándorlásai végén, 1841-ben Pesten az építőmesteri jog megszerzését kéri, amit ekkor nem sikerül elnyernie. Pollack Ágostonnal, Pollack Mihály fiával társul, akinek építész mesterjoga alapján a céhes szabályoknak megfelelően dolgozhat. Az iroda csak pár évig élt, majd korábbi mesterének, Heinrich Kochnak munkaadóihoz, a Károlyi családhoz kerül. 1847-től hivatalosan is gróf Károlyi István uradalmi építész. 1845-ben kapja a megbízást a főti templom építésére, ehhez kapcsolódik második itáliai útja, amelyet a gróf támogatott. Építészete a főti templom romantikájától a neoreneszánsz historizmusig ível. Első pesti

alkotását, az Unger-ház épületét (1852–1853) sorra követik a megrendelések. A hatvanas évektől megbízói többnyire arisztokraták, akiknek városi palotákat, gyárosok, nagyiparosok, kiknek bérházakat épít az iker-fővárosban, illetve Budapesten. Magánházakon kívül megtalálják a takarékpénztárak és bankok is székházuk építésére. A felfelé ívelő város számtalan középülettel kínálja meg a kiváló alkotót: Ferencvárosi templom (1865–1879), Bazilika (1867–1891), Fővámház (1870–1874), Operaház (1873–1884), Várbazár (1875–1882). Új építési szerkezeteket és díszítőtechnikákat alkalmazott. A nagy tekintélyű építész tagja a városi képviselőtestületnek, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának, a Magyar Mérnök és Építész Egyletnek. A köztisztviselőként élő mestert 77 évesen, 1891-ben érte a halál.

H.V.

A Festetics-palota tükörterme (2009)

Belvárosi Főplébániatemplom

V. kerület, Március 15. tér

A pesti révnél – ezen a fontos átkelőhelyen őrizte Pannóniát a rómaiak Contra Aquincum erődje, az erőd sarkában épült Szent István király idejében Pest legrégebbi egyházi épülete, a Nagyboldogasszony-templom. A pogánylázadások idején meggyilkolt Gellért püspököt 1046-ban ideiglenesen itt temették el, csak később vitték hamvait a csanádi püspökségébe.

A német krónikák szerint 1212-ben itt jegyezte el a gyermek Thuringiai Lajos az akkor csupán négyéves, későbbi árpádházi Szent Erzsébetet.

A tatárjáráskor a várossal együtt elpusztult ez a templom is, de a vész multával a művelt Ákos nevű plébános szorgalmazására felépült egy háromhajós román stílusú templom, két toronnyal. Ennek átépítésére és bővítésére a 14. század végén Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején került sor Babocsay Gergely pesti plébános, királyi udvari káplán irányítása mellett. Ekkor a korábbi román alapokat felhasználva háromhajós, gótikus, egytornyú templommá alakították át, oldalhajóikhoz kápolnasort építettek, szentélyében ülőfülkéket alakítottak ki és falait gazdag festményekkel díszítették.

Mátyás korában késő-gót stílusban tovább bővítették. Ekkor készült a délnyugati torony, a díszes északi és déli kapu, és a pesti céhek által a szentek tiszteletére épített oltársor.

Ebben a díszes templomban választották meg Mátyás halála

☛ Szociológiai Intézete használta az épületet.

A második világháború után rövid ideig a köztársasági elnök hivatala is az egykori palotában volt. Az egyetemi célra történő átalakítás szinte változatlan funkcióval megőrizte a közlekedőket és a történelmi teret. Az ebédlőből szenátusi terem, a nagyszalonból

Andrássy-terem néven fogadó lett, míg a rektori iroda az egykori kisszalomba költözött. Az egykori tetőtérlek foglalják magukba az igazi oktatási termeket. A korábbi magánlakosztályokban ma az egyetem irodái működnek. A néhai istálló helyén vasbeton galériával kibővített könyvtár található.

Hidvégi Violetta

tát és a Szent Flórián-kápolnát.

A 18. század első évtizedeiben harcok, járványok, árvizek pusztították a várost. Ezeket tetézték a sorozatos

után, 1490-ben a cseh-lengyel „dobzse” Lászlót magyar királlyá...

A reneszánsz művészet szép emléke az a két szentségtartófülke (pasztofórium), amelyet Pest városa, illetve Nagyrévi András plébános adományozott a templomnak a 16. század elején.

A török hódítás alatt a súlyosan megrongálódott templomot a két pesti mecset felépüléséig muzulmán imahelyként használták a hódítók. Ebből az időből maradtak fenn a szentély falára írt Korán-idézetek és a keleti irányba néző imafülke (mihrab).

A török időkben később ez lett Pest egyedüli keresztény temploma. A török kiűzése után, 1688-ban Putanicz János plébános befedette a templom mai gótikus szentély-részét, amely viszonylag épségben megmaradt. Egy évtized múlva Proberger Jakab pesti városbíró alakította ki a krip-

Reneszánsz kori pasztofórium

nagy tűzvészek, amelyek ellen védelműl emelték 1723-ban Szent Flórián szobrát a szentély külső falába.

A templom barokk kori helyreállítása és bővítése 1725-ben kezdődött Paur János-György építőmester irányításával. Ezt követően épült meg a szentély elé az új barokk hajó, a karzat, az északi torony, majd az 1795-ben Hacker Antal ácsmester díszes franciás toronysüvegei. ☛

Pest legrégebbi épülete

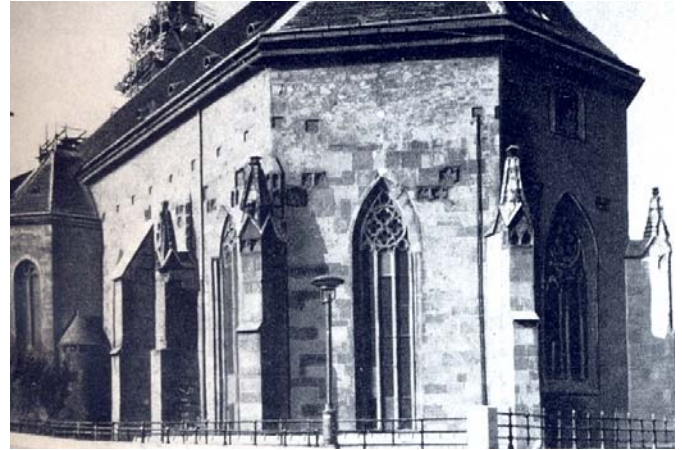
➡ A szinte folyamatos építkezést 1805-től követték a restaurálások és újabb átépítések.

Hild János neogótikus főoltárt készített, Hild József fia az orgonakórust bővítette, Kratzman Ede festett, ólomkeretes üvegablakokat tett fel, Steindl Imre egy sor belső átalakítást végeztetett el. A 19. században kerültek a templomba a díszes sír- emlékek, szobrok, és Ung-radt Fülöp asztalos díszes fa szószéke.

Az Erzsébet-híd építése kapcsán felvetődött az „útban lévő” templom lebontásának, vagy a műszaki eltolásának terve. A heves viták egymást kioltó érvei és

a pénzhiány miatt végül a templom maradt a régi helyén.

A 20. században Lux Kálmán feltárásai illetve az ostrom rombolásai nyomán kerültek elő értékes gótikus részek. A helyreállítást Gerő László irányításával végezték 1945-től kezdve. A falak egyszerű festése mellett az eredeti gótikus íveket színesre festették, a sekrestye oldalára zászlódísz helyezett, az oltár szobordíszait Antal Károly faragta, az új szárnyasoltár festményeit Molnár C. Pál alkotta, a keresztelődence fedelének domborműve Ferenczy Béni szobrász munkája, a kandalá-

A 14. század végén gótikus templommá alakították át

bereket az óbudai Bieber Károly kovácsolta.

A templom alatti kőtárban helyezték el az építkezések során feltárt faragott és festett kőanyagot, és sírkő-em-

lékeket. Itt láthatók az ősi cella trichora falmaradványai is. A templom négy, domborműves harangja az 1920-as évek végén készült.

Tóth József

Önkormányzati Minisztérium

V. kerület, József Attila utca 2–4.

A 20. század elején emelt épület története majd egy évszázaddal korábbra nyúlik vissza. A korszak meghatározó építész Hild József tervei, és kivitelezése nyomán megvalósult klasszicis-

ta Kirakodó tér homlokzatával a Dunára néző első épülettömbjét képezte az egykori Diana-fürdő és a Libasinszky-palota. A mai József Attila utca és Roosevelt tér sarkán álló fürdő Duna-vi-

zét két kút szolgáltatta. Föld alatt, facsőveken keresztül vezették a vizet az épületbe, amelyet felmelegítve használtak a kádfürdőkben. Ennek nyomai megtalálhatók a mai minisztérium épületé-

ben. Az egykori fürdő bejáratával szemben négy oszlopos, fülkés ovális teremben állt Bauer Mihály Diana istennőről készített domborműve, amelyről a fürdő a nevét kapta. Az emeleten lévő lakások egyikében élt 1827 és 1832 között Széchenyi István, erre a tényre emlékeztető márványtábla a bank falán olvasható. A Diana-fürdővel egy homlokzattá vált, Libasinszky Vince szabómester és felesége számára 1825-ben szintén Hild által emelt palota. Az épületet 1836-ban Coburg-Gothai Ferdinánd szász herceg vásárolta meg, így kapta az épület a Libasinszky-Coburg-palota összetett nevet első és második tulajdonosa után.

A fürdő és a palota épületét a 20. század elején lebontották, helyén a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank székháza épült fel Quittner Zsigmond és Alpár Ignác tervei szerint. Ma az Önkormányzati Minisztérium négy utcára (Roosevelt tér – Mérleg utca – Nádor utca – József Attila utca) néző hatalmas épülettömbje. ➡ Az épületegyüttes

Alpár (Schöckl) Ignác

1855-ben Pesten született. Édesapja, Schöckl Mátyás asztalosmesterként a pesti Vigadó nagy fesztaóvságú ablakainak kivitelezője. Ignác a belvárosi főreáliskola elvégzése után 1870-ben kőműves inas Halitzky Béla építőmester mellett, aki ekkor Hauszmann Alajossal dolgozott társas viszonyban. 1874-től 1877-ig a berlini Építészeti Akadémián folytatta tanulmányait. Tervezett, pályázatokon vett részt, tudósította az Építési Ipart. Ok-

levelének megszerzése után berlini építészirodákban dolgozott, majd itthon Hauszmann Alajos tanítványa lett. 1881-ben itáliai tanulmányútról hazatérve a budapesti műegyetemen 1882 és 1889 között előbb Steindl Imre, majd Hauszmann Alajos mellett tanársegéd. 1888-ban nyitotta meg a korszakban legnagyobb létszámmal működő önálló irodáját. Kiemelkedő sikerét a millenniumi kiállítás Történelmi Épületcsoportjával aratta. A Városligetben álló ideiglenes épületet 1902–1907 között maradandó anyagokból újjáépítették, Mezőgazdasági Múzeum céljára. Budapesti városképet meghatározó épületei a „pénz palotái”. A Szabadság téren két épülete is áll; az egykori jegybank budapesti fióképülete (1902–1905) ma Magyar Nemzeti Bank, és a hajdani Tőzsdepalota (1899–1905). A József nádor téren a Magyar Általános Hitelbank (1909–1913) ma Pénzügyminisztérium, a Váci utca–Deák Ferenc utca sarkán a Pesti Hazai Első Takarékpénztár épülete (1911–1915), ma Budapesti Értéktőzsde és Budapest Bank. A történelmi Magyarország területén jelentős számú köz- és lakóépülete található. Irodája összesen 124 épületet emelt. 1928-ban a Kossuth-szobor avatására New Yorkba utazott, majd Zürichben influenzát kapott, és ott is halt meg.

H.V.

eredeti klasszicista maradványa Pollack Mihály saját háza a József Attila utca 6. szám alatt, amely tíz tengellyel fordul a Nádor utca felé. Az 1822-ben emelt kétemeletes épület Pest 1849-es ostromában megsérült. A mester fia Pollack Ágoston helyreállította, és harmadik emelettel bővítette. Továbbiakban még újabb két emelettel megtoldva, Wenckheim-házként beleépült az egykori bank, a mai minisztérium testébe.

1905-ben zártkörű pályázaton nyerte el a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank székházának megbízását Alpár Ignác. Az építkezés 1906-ban indult, amelyet építés közben Quittner Zsigmond vett át, aki ez időben

a szomszédos Gresham Biztosító Társaság pesti palotájának építkezését vezette. Az épület belső kialakítása már az ő munkája. 1909-re elkészült a mai József Attila utcai oldal és a térre néző kupolás sarokrész.

Ismét Alpár tervei nyomán emelték a Mérleg utcáig terjedő épületszárnyat, valamint a bank Mérleg utca bérházát 1913–1918 között, az egykori Coburg-palota helyén. A két ház Alpár szándéka és tevékenysége nyomán igen változatos terekkel, különleges dekorációkkal alakult egyseges épületté.

Az épület fő értéke az üvegtetővel fedett háromszintes díszudvar. Értékét a nemes kőfelületek egymásra rímelése és a felületbe

süllyesztett mozaikképek adják. Eredeti állapotában látható a földszintes ovális előcsarnok a hozzá csatlakozó díszlépcsőházzal. A banképület egykori pénztárterme az újjáépítés során

megnőtt, kilencosztású térré alakult. A belső kiképzés gazdagságával, az elegáns anyagokkal és a kitűnő téralkalítással méltóan reprezentálta a banki funkciót.

Hidvégi Violetta

Az építkezés 1906-ban indult

Újpesti Zsinagóga

IV. kerület, Berzeviczy utca 8.

Újpest első zsidó vallású telepesei 1838-ban alakították meg hitközségüket, és a következő évben zsinagógát is építettek. A gyorsan növekvő település tekintélyes méretű, ma is működő

neológ zsinagógája 1885–86-ban épült fel a Berzeviczy utcában. A korabeli sajtó tudósításai szerint Greiner Adolf budapesti építész tervezte, a kivitelezést Böhm Mátyás építőmester

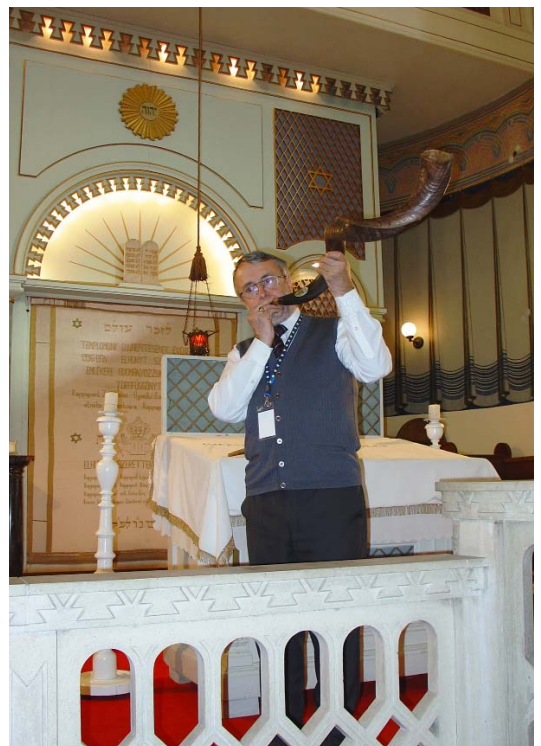
irányította. A zsinagóga Újpest egyik első reprezentatív középülete volt. Építészeti megformálásának magas színvonala jelezte, hogy az akkor alig ötven éves peremtelepülés önálló kulturális arculatú várossá szándékozott válni.

A zsinagóga mintaképeként az 1854–59 között épült, Ludwig Förster bécsi építész által tervezett Dohány utcai zsinagóga szolgált. Az alaprajzi elrendezés, a színes téglákkal díszített homlokzatok, a félköríves ablakok és a toronysisakok formája is emlékeztet a pesti főtemplomra. A keleties elemekkel gazdagított „félköríves romantika”, a „Rundbogenstil”

más műfajokban már tizenöt-húsz éve nem kapott szerepet, de az 1880-as évek zsinagógaépítészetiében még uralkodó volt. A téglalap alaprajzú zsinagóga a tórafülkét magába foglaló rövid oldalával néz az utca, azaz kelet felé, ezért itt bejárat nem nyílik, közvetlenül a homlokzat előtt kovácsoltvas kerítés húzódik, a

1885–86-ban épült (Fotók: Kovács Ivánné)

Szerdócz Ervin rabbi megfújja a sófárt

bejáratok az oldalhomlokzaton találhatóak. Hagymasisakkal koronázott zömök tornyok között díszes keretű körablak helyezkedik el, amely alatt magyarul és héberül olvasható Ézsaiás próféta könyvének egy mondata: „Az én házam minden

Belső tere a Dohány utcait követi (Fotó: Kovács Ivánné)

nemzet imaháza, így szól az Úr”. A falakat vörös és sárga színű téglából rakott, átlós raszterű minta díszíti.

A belső tér kialakítása a Dohány utcai zsinagóga elrendezését követi. Az épület háromhajós, oldalkarzatos elrendezésű csarnok. A karzatot és a mennyezetet öntöttvas oszlopok tart-

Az újpesti zsinagóga építése előtt egy évvel, 1884-ben telepedett le Greiner Adolf (Losonc, 1847 körül – Budapest, 1931) Budapesten és kapott engedélyt az építészeti ipar önálló gyakorlására. Első lakása a Dohány utcai zsinagóga szomszéd-ságában volt. Tanulmányait és korábbi tervezői tevékenységét nem ismerjük. Greiner neve az 1884–1899 közötti időszakban 15 új bérház tervezésével kapcsolatban fordul elő az Építő Ipar című folyóiratban. Greiner nem csupán tervezéssel foglalkozott, hanem elsősorban befektetőként működött. Kilenc háznak az építtetője is volt, ezek többsége 1887–1893 között, egymástól nem messze épült fel a Terézváros kör-úton kívüli részén. A telkeket 12–20 ezer forintért vette, és a háromeme-

letes, körülépített udvaros bérházak felépülte után 100–120 ezer forintot értek. Vagyonosodását a tulajdonában megtartott bérházakon kívül saját lakóháza is tükrözte, amelyet a Délibáb utca Városligetre néző sarkán épített fel. A nyolc szobás ház mellett istálló, kocsiszín és személyzeti lakások voltak. Greiner a villától és három bérházától akkor kényszerült megválni, amikor 1903-ban csődbe jutott, és ingatlanait elárverezték. Ezt követően állványkölcsönző vállalatot működtetett. Az újpesti zsinagógán kívül más középületét nem ismerjük. Neoreneszánsz, illetve neobarokk stílusú lakóházai a kor-szak budapesti építészetében általános használt megoldásokat magas színvonalon alkalmazzák.

B.G.

jük. Harántirányban félköríves hevederek tagolják a teret. Az 1945 előtt erőteljes színekkel, burjánzó ornamentikával kifestett mennyezet négyzet alakú szakaszait kazettákkal övezett nagy körök díszítették.

A zsinagógát 1909-ben nyugat felé bővítették Baumhorn Lipót terve szerint. A szomszéd lakóháztól pár méterre álló, alig látható hátsó homlokzatot főhomlokzatként képezték ki. A nyers-tégla mintázata követi a másik három homlokzaton meglévő, csupán a falmezők átlós rácozata sűrűbb kissé. A keletinél nagyobb rózsablakot körács díszíti.

1944. június 30. és július 3. között deportálták Újpest zsidóságát. A zsinagógát kifosztották, újjáépítésére 1946-

ban, került sor Hajós Alfréd közreműködésével, aki kiemelkedő szerepet játszott a nyilasterror, illetve az ostrom következtében romossá vált zsidó közösségi épületek helyreállításában.

A zsinagóga mellett, a régebbi rabbilakás helyén 1947–48-ban építették fel az Újpestről elhurcolt áldozatok emlékművét. A Bonta János és Kőrössy Marianne által tervezett épület kertre néző oszlopocsarnokában fekete gránitlapokon sorakoznak a láger-ekben, illetve munkaszolgálatban elpusztított mártírok nevei. Az utcai homlokzaton Kiss Edit négy domborműve idézi fel a vészorszakot.

Bazsó Gábor

Masjon-ház

I. kerület, Fő utca 7., Jégverem utca 2., Bem rakpart 4.

1860–62-ben épült Máltás Hugó tervei szerint. Romantikus homlokzatú, körülkerített udvaros, három utcára néző műemlék jellegű lakóház. A ház a városágban két U-alakú épület, egybenyíló udvarral, mindkét oldalon ivókönyvtár.

1944–45-ben az ostrom során homlokzati architek-

túrája nagy része megsemmisült. 1953–56 között Borsos László tervei szerint állították helyre – a Fő utca felé, valamint a Bem rakparti oldalán 18, míg a Jégverem utcára néző 9 tengelyes.

A homlokzati részt minden oldalról körbeveszi az állókonzolos főpárkány. Míg a földszint

Homlokzati részét állkonzolos főpárkány veszi körbe (A képek a szerző felvételei)

felett övpárkány, a második emeleten könyöklőpárkány fut végig. A Jégverem utcai oldal szélén 2-tengelyes sarokrizalit öleli, addig a másik két oldalon 3-tengelyes. Ezeket a rizalitokat széles falpillérek szegélyezik. A földszinten a nyílások félkörívesek, az emeletiek egyenes záródásúak, keretkezéssel. Az első emeleten az ablakok mellvédjeit romantikus levéldíszek töltik ki. Az erkélyek mindhárom oldalon gazdag levéldíszes konzolokon nyugszanak. A Jégverem utcai bejárat kapu feletti erkély közepén sisakos férfifej domborművet találunk. Az arcot régebben Árpádénak gondolták, később igazolódott be, hogy a tulajdonos Masjon hajóépítő arca lehet. Fején a holland hajósok vitorlavázon tarkóvédő sapkája látható.

A kapun belépve, a kapualj csehüveg boltozata tűnik fel. Oldalfalait tükrös lizénákra futó páros ívek tagolják. Innét nyílik a háromkarú lépcsőház, romantikus

A Jégverem utcai homlokzat

nek Reitter Ferenc főmérnök segített, aki a mai Hunyadi János utca 18. számú házban lakott – ezt a házat is Máltás tervezte.

John Andrew Masjon a rotterdami hajótársaságot hagyta ott, amikor 1837-ben Széchenyi meghívására Pestre jött. Részt vett a Dunagőzhajózási Társaság munkájában. Sokoldalú, tapasztalt hajóskapitány volt, aki a hajóépítés minden csínját értette. Ideérkeztek

készített remekbe a hajógyári felettese tiszteletére.

Masjonné, Márta asszony 58 évesen hunyt el. Három gyermeke érte meg a felnőttkort, és csak Vilmos fia, aki ügyvéd volt, alapított családot.

Az ingatlant Masjon özvegye már az 1870-es években kénytelen volt eladni. 1889-ben a Lenck Ödön a

tulajdonos. 1920-körül az özvegye adta el Károlyi Gyulának, majd 1934-ben dr. Andrassy Mihálynéé. Később a házasságok révén laktak itt Almássyak, Szapáryak, Esterházyak, stb. A háború alatt Zsuffa Kálmán vízmérnök és családja lakott a házban, leszármazottjai ma is többen itt élnek.

Horváth Péterné

Máltás Hugó

1829-ben május 6-án született Rozsnyón és 1922. szeptember 23-án hunyt el Budapesten. Iskoláit Pesten és Bécsben végezte. Itt Eduárd van der Nüll és August von Siccardsburg műtermében dolgozott. 1853-tól a budai városi rajziskola rajztanára, az Országos Építési Igazgatóság hivatalnok. Rábízták az egyesülő főváros műszaki közigazgatása megszervezését. Itthon Zitterbarth Mátyás (a Nemzeti Színházat tervezte, valamint a régi indóház, a Nyugati elődje kivitelezését végezte, stb.) mellett szerzett gyakorlatot. Később Reitter Ferenc főmérnök munkatársa. Az 1850-es évektől kezdve a Pest-budai romantikus házak közül Máltás Hugó tervezte Reitternek a Hunyadi utca 18. szám alatti lakóházát a Várkertben, a külső Váci Országút (ma Bajcsy-Zsilinszky út) 22-ben a Zitterbarth-féle bérpalotát, dr. Kovács Sebestyén (Deák orvosa) számára a József nádor tér 5-ben a tér lezárásaként egy szép palotát, az említett Masjon-házat, és ennek közelében a Fő u. 3. alatti budai vízihajtó gépházat. Részt vett a híres vári Fortuna Fogadó 1872. évi átalakításában. A Csillagvölgyben Heinrich Ferenc vízivárosi polgárnak kis nyaralóházát épített. Szintén Máltás tervezte a Kerepesi temetőben a neoreneszánsz halottas házat. 93 évesen halt meg, és ugyanide temették, a 36/2-1/28. sz. parcellába.

H. P.

A ház díszes erkélye

öntöttvas korlátokkal. Az udvaron kőkonzolos függőfolyosó szalad körbe, de ez már klassziczáló pálcarácsos, néhol geometrikus mezőkkel megszakítva. Az udvaron vörösmárvány kutat találunk.

A ház építetője az Angliában született Masjonné Teasdale Martha, John Andrew Masjon, az Óbudai Hajógyár igazgatója özvegye, aki férje korai halála – 1858-ban csak 41 éves volt – után itt maradt hét kiskorú gyermekével. A telekvásárlásban 1860-ban az özvegy-

alig 21 éves, de már a 1838-as nagy árvíz mentésében kiveszi részét. 1841-ben elkészíti az első hajóját, vasból. 1844-ben az Óbudai Hajógyár igazgatója. Még a Tisza szabályozási munkálatait is irányítja 1857-ben. Felesége Clark Ádám kíséretében érkezik Teasdale Vilmostal, akinek testvére. Ő lesz a legendás cölöpverők vezetője a Lánchíd építésénél. Masjon emléket őrzi a Feszli Frigyes tervezte gyönyörű billikom, amit Schlick Ignác – az öntöde vezetője – 1857-ben

Kapisztory-ház

I. kerület, Fő utca 20.

Korabeli megjelölése Wasserstadt No 153 volt. A török korban többször átépítették, Buda ostromakor részben elpusztult. Később újjáépítették, ekkor kapta a Fő utcai szárnyat. Egyemeletes, nyolcablakos, copf homlokzattal, kora klasszicizáló stílusban. A 175 négyzetméteres telken álló házat Dankó András 1811-ben építtette Kapisztory József görög kereskedőnek.

1828-ban Brunswick Ferenc vásárolta meg. Nővére, Teréz ebben az évben alapította az első kisdudóvót Budán. Családjuk jó kapcsolatban volt a híres zeneszerzővel, Beethovennel.

Földszintén valaha a Szép Ilonka bár működött. A vári Ruszwurm mellett a Fő utcai Friedl Ede cukrászdája volt Buda másik nevezetessége. Az egykori Capucinus, 1850 körül készült, gazdag klasszicista cukrászberendezéssel díszíthetett.

Kertje ma régmúlt időkre emlékeztető nyári, hangulatos mulatóként (Párisi udvar) működik. Látszanak a régi falak a Vár oldali részen, a felette lévő házé (Pala utca 3.), ami Mátyás-kori pincével, középkori falakkal bír. A Fő utcai bejárat magas kőfalát két kőkorsóval díszítették és két kerékvetővel erősített vasrácsos kapu zárja.

1882-ben Egeres József és Júlia, 1899-ben özv. Strausz Ferencné, 1912-ben dr. Raichl Péterné, 1934-ben dr. Strausz Gyula a tulajdonosa. 1988-ban a pincészetet elárasztotta a víz, ezért teljesen feltöltötték, megszüntették.

A ház Fő utcai homlokzata övparkánnyal osztott, sarokerkély is övezi, és vonalazott falsíkkú középrizalittal tagolt. A mai utcaszinttől 5 lépcsőfokkal mélyebben van. Nyílászárói befelé keskenyedők és félkörívesek, kőkeretesek, kapualja cseh süveg-boltozatos. A bejáratú ajtó tölgyfa

Fő utcai homlokzata sarokerkéllyel zárul (A szerző felvétele)

szárnyai hármastagozódásúak. Udvari homlokzatán a nyílászárók kőkeretesek, apácaráccsal felszereltek.

Az emelet sarkán hengeres zárt erkély van, mely három kőkonzolon nyugszik és kúpos fedővel fedett. Oldalhomlokzata a Pala utca felé öt- és háromablakos, apácaráccsal védett. Földszintjén négy középkori helyiség van. A Pala utcai oldaláról és a pincéből 15. századi részletek kerültek elő.

Az étteremben a boltíves helyiség megmaradt kő

boltíve egyedi. A mellvéd és szemöldök mezőkben csodálatos domborművek láthatók alakos jelenetekkel, indadíszítésekkel.

Az ablakok nyílása hat-hat részre tagolt és a szemöldökmezői füzér stukkókkal díszítettek.

1944–45-ben rommá lett, elpusztult az eredetileg körbe épített belső udvaros ház. Így alakult ki a mai L-alakú beépítettség. Hell Géza állította helyre 1951–1953-ban.

Horváth Péterné

Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola

IV. kerület, Deák Ferenc u. 40.

A Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola a Kulturális Örökség Napokon többféle

láttnivalót kínált az iskola modern épületébe látogatóknak. Az aulába belépők

Asztalos műhely enteriőr

elsőként az iskola tanulóinak remekbe szabott vizsgamunkáival, az itt készült bútorokkal találták szembe magukat. Kissé megbújva, az aula szemközti falán az iskola, egyben az újpesti faipar, évszázados történetét szemléltető állandó kiállítás anyagával találkozhattunk.

Igazi meglepetés azonban a modern oktatási intézmény belsejében várt minket, az egyik műhelyszoba sarkában berendezett asztalos műhely enteriőre. A

százévesnél is idősebb, még lábbal hajtható faeszterga, a hasonló korú asztalos munkapad és a felettük lévő polcokon elhelyezett korabeli asztalos szerszámok bármely országos múzeumunk kiállításán megbecsült muzeális anyagként szerepelhetnének.

A korabeli műhelysarok megtekintése után az aulába visszatérve Fericsán Kálmán szakközépiskolai tanár terelgette kedvesen mosolyogva a látogatókat egy munkaasztal felé, ahol a díszítő asztalosmunkákat lehetett saját kezűleg próbálgatni.

—g.t.—